

Noter

1. Indledning

1. Det fremgår med stor tydelighed ved gennemgang af den årlige udgivelse af AUD.
2. F.eks. udtrykt i Roesdahl 1980, Hodges 1982a og Randsborg 1981.
3. Se f.eks. 'Publications by Ole Crumlin-Pedersen' i Olsen, Skamby Madsen & Rieck (eds.) 1995.
4. Pilotundersøgelsen var en del af mit konferensspeciale i forhistorisk arkæologi ved Københavns Universitet. De primære undersøgelser blev i vidt omfang støttet af Roskilde Museum. Specialet er til offentligt udlån på Københavns Universitets specialebibliotek.

2. Undersøgelsens afgrænsning

1. I det følgende vil området, der omfatter det nuværende Danmark, samt Sydslesvig og Skåne, blive omtalt under ét som 'Danmark' eller det 'danske område'.

3. Arkæologisk udgangspunkt

1. Jf. nedenfor kap. 9.1. Hvad angår 'vikingetidens' begyndelse har bl.a. Bjørn Myhre argumenteret for en tidligere datering end 800 e.Kr. i Norge (Myhre 1993).
2. Jeg finder det helt uholdbart at argumentere for dens opretholdelse for at undgå at historikere, filologer og 'det internationale publikum' bliver forvirrede (Näsman & Roesdahl 1993).
3. Der skal ikke i denne forbindelse gøres nærmere rede for proble-

- merne angående eventuelle regionale forskelle i hustyper eller tidspunktet for introduktionen af huse med krummede langvægge.
4. Jeg er mus.insp. Hans Jørgen Madsen, Moesgård, taknemmelig for, at han med stor velvillighed har tilladt mig at benytte hans endnu upublicerede manuskript.
 5. H.J. Madsen angiver, at kun 2,5% af den lokalt fremstillede keramik fra 8. årh. i Ribe, fundet i udgravningerne i Kunstmuseets have og Dommerhaven, var ornamenteret (H.J. Madsen i tryk).
 6. Lindholm Høje, grav 1755: næbfibel uden stempler sammen med vaseformet, stempelornamenteret kar (Ramskou 1976). Bækkegård, grav 139: næbfibel med stempler sammen med vaseformet, stempelornamenteret kar (Ørsnes 1966: 249; L. Jørgensen 1990. pl. 19). Fruering, grav (?): En cirkulær pladefibel af Ørsnes type I 1b sammen med et vaseformet, stempelornamenteret kar i en formodet grav (Ørsnes 1966:258).
 7. Jf. endvidere nedenfor kap. 7.1.7.
 8. Jf. nedenfor kap. 5.3.2.
 9. Århus Søndervolds "keramikhorisont 1" er dateret til "ca. 900 til begyndelsen af 13. årh." (Ander- sen, Crabb & Madsen 1971:264). Jf. endvidere nedenfor kap. 7.1.22. Også i Sebbesund er der fundet stempelornamenteret keramik, men det er endnu ikke klart, om den tilhører pladsens blomstringsperiode i 11. årh., eller om den er tidligere. Jf. endvidere nedenfor kap. 7.1.13.
 10. Ramskou 1976, figs. 19, 292, 303 og 348; J. Skaarup 1977, fig. 2; H.J.

Madsen 1991, fig. 13; Jönsson 1992, fig. 5.1; Bender Jørgensen & Eriksen 1995, fig. 17; Sørensen & Ulriksen 1995, fig. 13.

11. Der synes til gengæld at være en tendens til, at nogle typer som de trekantede rudestempler hører hjemme i det vstdanske område (Steuer 1974).
12. Heiko Steuer har anført, at der er visse forskelle i stempeltyper og kombinationen af disse på hhv. 'saksisk' og slavisk keramik. I Østholsten, grænseområdet mellem de to befolkningsgrupper, kan der ikke overraskende ses sammenblanding af de 'etniske' særpræg (Steuer 1974:124f). I den slaviske keramiktradition benyttes kun en enkelt stempeltype pr. kar, mens der kan være anvendt flere forskellige stempeltyper på keramik fundet i det danske område (f.eks. nedenfor kap. 5.3.2., fig. 42; Ramskou 1976, fig. 303 og 349; Jönsson 1992, fig. 5.1).
13. I Tyskland dateres overgangene mellem østersøkeramikens typer således, at når der er over 50% af en bestemt type, er en ny horisont/fase defineret. Det er nødvendigt, at have over 200 randskår pr. keramiktype som grundlag for denne form for periodisering (venligst meddelt af Dr. Peter Herfert, Landesamt für Bodendenkmalpflege, Mecklenburg), hvilket kun sjældent forekommer i danske landsbyer fra vikingetid og tidlig middelalder.
14. I Tyskland opfattes Sukowkar som en keramiktype, der medbragtes af de slaviske stammer, der i 6. årh. trængte frem mod Østersøkysten.

- De øvrige karformer, der kendes i Mecklenburg og Vorpommern, er udviklet hér (Steuer 1974:130; Baran 1991:33ff; Struve 1991:18ff).
15. Karakteristisk ornamenterede skår af senslaviske typer er på Sjælland fundet i kontekst, der er hjemmehørende i 10. årh. Det drejer sig bl.a. om lokaliteter som Bøgelund (Tornbjerg 1991 og 1996), Lejre (T. Christensen 1991), Selsø-Vestby (Sørensen & Ulriksen 1995 samt nedenfor kap. 5.3.2.) og Trelleborg (Nørlund 1948).
 16. Jf. AUD 1984-1995.)
 17. Jf. kap. 6.3.3.
 18. Vandløb som farvand behandles i kap. 8.2.
 19. Se Ulriksen 1994 med videre henvisninger.
 20. Detektorafsøgningen blev i vid udstrækning gennemført v.h.a. erfarne detektorfolk, der stillede deres ekspertise til rådighed.

4. Undersøgelser af anløbspladser langs Roskilde Fjord

1. F.eks. lokaliteten Sindshvile, Egebæksvang sogn, i Nordøstsjælland (AUD 1991, lb.nr. 11).
2. I den forbindelse er det naturligt at spørge, hvad Skuldelevspærringen nord herfor har beskyttet, hvis der i forvejen var en naturlig forhindring ved Eskilsø.
3. Oplysningen findes i P. Andreasen *et al.* 1993: Sejlrende øst om Eskilsø. NAT BAS, 1. semester, Roskilde Universitetscenter. Heri videre henvisninger.
4. Overs. Winkel Horn 1911:II,18. I øvrigt betyder 'Lynæs' "det grimme næs", hvilket meget vel kan være en hentydning til besværlige eller direkte farlige besejlingsforhold (B. Jørgensen 1994).
5. Dateringen til 5. årh. er en ny kalibrering af C¹⁴-dateringen, der oprindeligt tidsfæstede anlægget til 4. årh. e.Kr. Venligst meddelt af Ph.D. Anne Nørgaard Jørgensen, RAS.
6. Lidt nordøst for Lyndby findes et hul med en dybde på henved 30 m.

7. Jf. ovenfor kap. 3.5.
8. I forbindelse med pilotprojektet blev foretaget mindre undersøgelser af Sønderø (Jensen & Ulriksen 1989; Ulriksen 1990 og 1992b), Lyndby (Ulriksen 1992b) og Gershøj (Ulriksen 1992b). Derudover undersøgte Lynæs i 1970'erne (Liebgott 1979a), mens Selsø-Vestby prøvegravedes i 1992 (Sørensen & Ulriksen 1995) og Jyllinge prøvegravedes i 1993.
9. Lokaliteten er tidligere publiceret under navnet "Skuldevig", der er betegnelsen for den lille bugt ud for pladsen (Liebgott 1979a; Crumlin-Pedersen 1996). For at imødegå misforståelser i forbindelse med sejlspærringen ved Skuldelev nogle kilometer mod syd, og fordi vragfundet ud for pladsen kaldes 'Lynæsskibet', vil anløbspladsen i det følgende blive benævnt som "Lynæs".
10. Hvæssesten og futral findes i André Jørgensens privatsamling.
11. Mus.insp. Tinna Damgaard Sørensen, Vikingeskibshallen, takkes for oplysninger om dette fund.
12. NM II j.nr. 777/1976, "SKULDEVIG", matr.nr. 39B af St. Karlsminde, Torup s., Strø h., Frederiksborg a. Der foreligger beretning for udgravningen i 1977. Fundmaterialet på Nationalmuseet synes kun at omfatte felt I, II og III.
13. Søgegrøften blev ikke målt op, og kan derfor ikke længere stedfæstes med sikkerhed. (Venligst meddelt af museumschef Niels-Knud Liebgott, Nationalmuseet.)
14. I beretningen beskrives 3. afgravning i felt II dog som "vilkårligt valgt (...) på ca. 10 cm's tykkelse."
15. Venligst meddelt af museumschef Niels-Knud Liebgott, Nationalmuseet.
16. Knoglematerialet blev bestemt af Knud Rosenlund, Zoologisk Museum.
17. Liebgott anfører mønten som slået i år 800, men angives af Anne Kromann som slået i 823 e.Kr. (A. Kromann 1985:60).
18. Dette frivillige arbejde blev på forbehold vis udført af pladsens

finder, André Jørgensen, Lynæs, der takkes for at have stillet sine oplysninger til rådighed.

19. FRM j.nr. S 64, "LYNÆS", stednr. 01.05.09., Torup s., Strø h., Frederiksborg a. Undersøgelsen blev foretaget i sommeren 1994, overvejende fra 3. juli til 17. august, under ledelse af forfatteren.
20. Til de nævnte anlæg føjer en urnegrav sig, dateret til yngre bronzealder. Den fremstod i fladen som et lidt mørkere fyldskifte i kulturlaget. Dette forhold gjorde, at opmærksomheden blev øget overfor den mulighed, at der kunne være et oprindeligt kulturlag fra denne periode indblandet i det vikingetidige ditto. Det viste sig imidlertid ikke at være tilfældet. At fyldskiftet til urnen kunne erkendes i kulturlaget må enten bero på en erosion af dette, eller at fylden er blevet berørt af vikingetidige aktiviteter, og derfor er blevet rodet op i kulturlaget.
21. NÆM 1991:200, 'BROGADE', stednr. 05.07.07., Næstved. Skårene stammer fra felt A, lag AKL, der lå direkte på undergrunden. Mus.insp. Palle Birk Hansen, Næstved Museum, takkes for tilladelse til at benytte det endnu upublicerede fund.
22. Fundet med metaldetektor i kv. 505/1005, kote: 4.52 m.
23. Prøverne blev udtaget af prof., overinsp. Bent Aaby og forfatteren. Analyser ved Bent Aaby, NNU j.nr. A7653.
24. Analysen blev foretaget af mus.insp. Claus Malmros, Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser.
25. Prøveudtagninger og dateringerne blev foretaget af Vagn Mejdahl, Nordisk Laboratorium for Luminiscens-datering. Prøverne bestod af brændte sten, og radioaktiviteten blev målt i laboratoriet efter OSL-metoden.
26. Jf. ovenfor kap. 3.3.
27. Venligst meddelt af mus.insp. Søren A. Sørensen, Museet Færggården. Jf. S.A. Sørensen 1994.
28. Udgravningen til fundamentet på Nordvej 1 (matr.nr. 13k af St. Kar-

- lsminde) blev besigtiget af Frederiksværkegnens Museum ved stud.mag. Marie Walther den 1. august 1995. Lag 1: Ca. 35 cm tykt moderne omrodet 'havemuld'. Lag 2: 25 cm tykt lag af mørk gråbrun kompakt muldblandet sand med trækulnister og enkelte mindre stykker trækul. Lag 3: ca. 20 cm tykt lag af kompakt sortgrå muldblandet sand med enkelte stykker trækul og fund af afslag fra knusesten af flint. Lag 4: et meget kompakt sort, fedtet gytjeagtigt lag, der genfindes i felt VII, profil 1, lag 28. Flere steder var lag 2 og 3 sammenblandede, og heri fandtes et lille stykke tegl.
29. Jf. nedenfor kap. 4.3.2.
 30. Jf. endv. nedenfor kap. 9.3.
 31. Efter oppumpning af slam fra Lynæs havns østside fandt skoleelev Asger Jørgensen, Lynæs, en stor blå og hvid glasperle. Endnu en blå glasperle med en pålagt gullighvid plet i André Jørgensens privatsamling er muligvis fundet i Lynæs havn.
 32. Ildstedet blev undersøgt af André Jørgensen for Frederiksværkegnens Museum, j.nr. FRM S 35. Dateringen er ± 1 standardafvigelse.
 33. Jf. nedenfor kap. 5.4.8.
 34. NM I j.nr. 1689/76. Glasperlerne findes i André Jørgensens privatsamling.
 35. Stednavnet 'Ellinge' ca. 5 km øst for anløbspladsen hentyder til 'ellekrat' (B. Jørgensen 1994).
 36. Der er blevet opsamlet flere skibsdeler omkring fundstedet, men de hører til et andet, øjensynlig helt knust vrug. I 1976 fandtes kølen af endnu et vrug omtrent 70 m vest for det første. Der er også hér tale om et temmelig stort skib af nordisk skibsbygningstradition, formentlig bygget i tidlig middelalder (Crumlin-Pedersen 1979:74f).
 37. Jf. nedenfor kap. 4.4.6.
 38. Sølvskatten har sb.nr. 350, mens guldfingerringen har sb.nr. 16, begge i Dråby sogn.
 39. 39) Sb.nr. 126, Rørvig sogn. Det skal tilføjes, at André Jørgensen i april 1997 fandt de første spor efter en vikingetidig anløbsplads ved Nakke, der ligger ud til den nu inddæmmede Hov Vig, der tidligere har udgjort en glimrende naturhavn. Den ligger imidlertid ikke ud til Isefjords indsejling, og bør derfor ikke kædes sammen med Lynæs og Alholm.
 40. Overs. Winkel Horn 1911, II, 18. Citatet er en fortsættelse af Saxos beskrivelse af besejlingsforholdene ved Isøre.
 41. Den såkaldte 'Selsøskat' fra 11. årh. er ikke fundet i landskabet Selsø, men ved Bonderup, Skibby sogn, nogle kilometer mod vest. (Jf. Posselt 1989).
 42. Undersøgelsen blev foretaget af Museet Færggården, MFG j.nr. 14/89, under ledelse af mus.insp. Søren A. Sørensen, der venligst har stillet de upublicerede oplysninger til min rådighed.
 43. MFG 56/92, "SELSØ-VESTBY", stednr. 01.02.06., sb.nr. 123, Selsø sogn, Hornsherred, Frederiksborg amt. Undersøgelsen blev foretaget 17.-20. august 1992 under ledelse af mus.insp. Søren A. Sørensen og forfatteren. Efter anmodning fra lodsejeren måtte søgegrøfterne ikke strække sig længere end 18 m ind på marken regnet fra Teglværksvej.
 44. Boringer og tolkning blev foretaget af geolog Søren Schaumann.
 45. For at få mulighed for at gennemføre en større udgravning indenfor forskningsprojektets rammer, måtte undersøgelsen foretages mellem høst og nytår 1994 efter krav fra lodsejeren. Udgravningen blev iværksat den 8. august og afsluttedes den 6. december 1994 under ledelse af mus.insp. Søren A. Sørensen og forfatteren.
 46. Keramikmaterialet fra huset er blevet henført til 10. årh. af Dr. Peter Herfert, Landesamt für Bodendenkmalpflege, Mecklenburg-Vorpommern.
 47. Vævevægte af ubrændt ler kan gå i opløsning i løbet af kort tid, hvis de ligger på gulvet i et grubehus. Venligst meddelt af doktorand Eva Andersson, Inst. f. Arkeologi, Lund.
 48. Jf. kap. 3.3.
 49. Selsø-Vestbys generelle datering taget i betragtning bør det nævnes, at der i det slaviske stormandssæde Starigard/Oldenburg i lag fra 8.-10. årh. er fundet en keramiktype, der kendetegnes af en sort eller grå, glittet overflade. Karformen er dobbeltkonisk og efterdrejet øverst på karsiden. Gabriel & Kempe anfører, at den minder meget om gravfundne lerkar fra urnegravpladser i det germanske område i Nordtyskland fra 5.- og tidlig 6. årh. (Gabriel & Kempe 1991:131). De aktuelle skår fra Selsø-Vestby er dog for små til at kunne bestemmes med sikkerhed.
 50. Der afventes i maj 1997 stadig en acceleratordatering på sildeknoglerne.
 51. Herunder medregnes grubehus 1.
 52. Fibeltypen er defineret af Jan Petersen (1919), og kendes bl.a. fra gravpladsen Rytterkær ved Smørumovre på Sjælland (Jönsson 1992, fig. 5.4).
 53. Remendeduppen, der dateres til 10. årh., er stort set identisk med fund fra Hedeby, Birka og Oldenburg i Østholsten (Gabriel 1991:221f).
 54. AUD 1995, p. 257. (FP 5547).
 55. Et lignende stykke fremkom i grav 979 på gravpladsen ved skibssætningen i Gl. Lejre (S.W. Andersen 1995:55ff, fig. 60.1).
 56. Fra grubehusene blev udtaget et slaggeagtigt materiale, der skulle have været analyseret m.h.p. at fastslå dets bestanddele og evt. hvordan det var opstået. Ansøgninger til Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser fra marts 1995 har, trods gentagne rykkere, desværre ikke udmøntet sig i undersøgelser.
 57. Analyserne er foretaget af Vagn Buchwald og Helle Wivel, Afdeling for Metallære, Danmarks Tekniske Universitet. Der undersøgte ialt 22 prøver, hvoraf de 6 indeholdt for lidt slagge, og derfor ikke kunne bestemmes.

58. Vedbestemmelsen er udført af Claus Malmros, Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser.
59. Fiskebenene er blevet bestemt og analyseret af Inge Bødker Eng-hoff, Zoologisk Museum (Eng-hoff i tryk).
60. Jf. ovenfor note 47.
61. Jf. ovenfor kap. 3.3.
62. Som det fremgår af figur 55 forekommer "blandede" fund af keramiktyper også.
63. Jf. kap. 6.1.13.
64. Efter 11. årh. er den ældste mønt fra Selsø-Vestby slået under Valdemar II Sejr (1202-41), og hovedparten af de ca. 120 mønter, der primært er fundet i pløje-laget, hører hjemme fra anden halvdel af 13. årh. til midten af 14. årh. Også senere mønter er fremkommet, men mod slutningen af 1600-årene tynder det ud.
65. I forbindelse med en renovering af kirkens indre i 1996, blev det eksisterende gulv fjernet og underliggende materiale bortgravet. Nationalmuseet stod for tilsynet med arbejdet, men iværksatte ikke en egentlig udgravning. Et "moderne" indtryk af rundkirkens rester, og eftersøgning af eventuelle spor efter bygninger ældre end denne, syntes ellers at have været en interessant problemstilling, ikke mindst på baggrund af undersøgelserne af Selsø-Vestby.
66. Jf. nedenfor kap. 9.
67. Halsnæs og Hornsherred nord for Dråby. Jf. kap. 4.3.1. og kap. 4.4.6.
68. Nævnes i markbogen fra 1682. Venligst meddelt af Bente Holmberg, Institut for Stednavneforskning, Københavns Universitet.
69. Jf. nedenfor kap. 6.1.4.
70. Stednavnet 'Skibby' betyder "by-en med skibene" (B. Jørgensen 1994).
71. ROM 1346/89, "GERSHØJ", stednr. 02.06.02., Gershøj s., Volborg h., Københavns a.
72. Jf. ovenfor kap. 1.1.
73. Stednavnet Gershøj betyder "højene ved randen" (B. Jørgensen 1994).
74. Prøvegravningen gennemførtes i august 1994 med cand.phil. Niels Wickman som daglig leder.
75. Udgravningen gennemførtes fra 6. juni til 14. juli 1995 med cand.phil. Birgitta Gärtner som daglig leder, og fra 16. august til 18. oktober 1995 med cand.phil. Tove Woller som daglig leder.
76. Det skal bemærkes, at den hér fremlagte tolkning af udgravningsresultaterne ikke nødvendigvis stemmer overens med beretningen, der er udfærdiget af hhv. Birgitta Gärtner og Tove Woller. En nærmere beskrivelse kan findes i beretningen.
77. Jf. de angivne artikler, hhv. Hvass 1988 og Hansen, Hvass & Mikkelsen 1991, der på nuværende tidspunkt er de nyeste, opsummerende bidrag, og samtidig omfatter det største analyserede fundmateriale.
78. De store halbygninger i Lejre har haft en kraftig gavlkonstruktion, bl.a. støttet af udvendige skråtstillede stolper.
79. Jf. nedenfor kap. 6.1.15.
80. Dateringen af støbegruben fra Lund gav resultatet 1288 ± 40 e.Kr. Målingen er udført af efter OSL-metoden SARA på kvarts (R-962401). Venligst meddelt af Thorvald Nilsson, Kulturen, Lund.
81. Målingen er udført af efter OSL-metoden SARA på kvarts (R-951501).
82. K-6593. Dateringen blev foretaget på trækul fra grubens bund. 835 ± 45 f. 1950, ± 1 s.d. 1175-1270 e.Kr.
83. K-6594. Dateringen blev foretaget på trækul fra grubens bund. 1040 ± 50 f. 1950, ± 1 s.d. 980-1025 e.kr.
84. Under udgravningen fandtes enkelte anlæg, der keramisk kan dateres til mellemneolitisk tid, bronzealder og ældre romerske jernalder.
85. Efter endt udgravning fandtes endvidere en ragekniv af bronze fra bronzealder.
86. ROM j.nr. 533/82, "SØNDERØ", stednr. 02.04.05. sb.nr. 65, Himmelev s., Sømme h., Københavns amt.
87. Jf. kap. 4.3.2.
88. Prøvegravningen blev foretaget af mus.insp. Tom Christensen, Roskilde Museum.
89. Prøvegravningen, der bekostedes af Roskilde Museum, blev foretaget af forfatteren i forbindelse med pilotundersøgelsen i Roskilde Fjord. Prøvegravningens resultater er, sammen med en stor del af løsfundene, publiceret i Jensen & Ulriksen 1989 og Ulriksen 1990.
90. Knoglerne blev bestemt af mag.art. Georg Nygaard og Knud Rosenlund, Zoologisk Museum.
91. Udgravningen blev iværksat som led i nærværende undersøgelse. Søgegrøfterne blev trukket i januar 1994, mens udgravningen gennemførtes mellem den 11. april og 20. maj under ledelse af forfatteren.
92. K-6617. Dateret på træ fra brøndforing: 1250 ± 45 f. 1950, kal. ± 1 s.d. 700-870 e.Kr.
93. K-6618. Dateringen er foretaget på træ fra brøndforingen. 1045 ± 45 f. 1950, kal. ± 1 s.d. 980-1025 e.Kr.
94. K-6535. Prøven bestod af dyreknogler. 1100 ± 45 f. 1950, ± 1 s.d. 890-1005 e.Kr.
95. Æthelred Long Cross.
96. Hestefiguren, der kan dateres til 11. årh., blev fundet i strandkanten af Vagn Jensen, og har bl.a. en parallel fra Wolin (Filipowiak 1991, fig. 49).
97. Det skal bemærkes, at klinknagler også har været anvendt til andre formål end skibsbyggeri, men den strandnære kontekst berettiger til den anførte formodning.
98. I forbindelse med nærværende undersøgelse var der i 1995 planlagt en prøvegravning på Veddelevgårds jord nord og nordvest for Veddelev, men den måtte opgives p.g.a. dyrkningsmæssige forhold.
99. For Lejres vedkommende er dateringsrammen 6.-11. årh., for Roskilde 9.-11. årh., for Glim-

- Kr.f.-11. årh. og for Øm 2. årh. f.Kr.-10. årh. e.Kr. For de to sidstnævntes vedkommende er der dog ikke tale om en fuldstændig sammenhængende sekvens.
100. ROM 1354/90, 'JYLLINGE HELLIG KORS KILDE', stednr. 2.04.07., Jyllinge s, Sømme h, Københavns a.
 101. Efterleddet -inge i det moderne navn er altså ikke ægte (B. Jørgensen 1994).
 102. Lokaliteten blev fundet af Peter Bjørnstrup, Roskilde, og Peter Lauersen, København.
 103. Kun den kystnære del af fundområdet kunne af dyrkningsmæssige årsager undersøges (matr.nr. 3a af Jyllinge By). Undersøgelsen blev foretaget i juli og august 1993 under ledelse af forfatteren.
 104. Paralleller til stykket, der dateres til 10. årh., er bl.a. fremkommet i Oldenburg (Gabriel 1991, fig. 28).
 105. ROM 632/84, 'LYNDBY', stednr. 02.06.03., sb.nr. 52, Lyndby s., Volborg h., Københavns a.
 106. Pladsen blev fundet af Walther Linis, Lyndby, der gennem en årrække har afsøgt marken med detektor. Hans fundkort dannede udgangspunkt for de senere undersøgelser.
 107. Den sonderende prøvegravning blev foretaget af forfatteren i forbindelse med udarbejdelsen af pilotundersøgelsen langs Roskilde Fjord i 1988.
 108. Lodsejeren meddelte, at marken gennem de seneste 30 år har været genstand for "jordforbedring", og en del af de besynderlige fænomener i undergrunden kan formentlig tilskrives denne behandling. Lodsejeren mente ikke, at der havde været mergelgrave eller materialegruber på marken.
 109. Prøvegravningen i 1994 blev gennemført i løbet af to dage i august som led i nærværende undersøgelse med cand.phil. Niels Wickman som daglig leder.
 110. Jf. ovenfor kap. 4.4.1.
 111. Jf. ovenfor kap. 4.3.4.
 112. Prøvegravningen blev gennemført i forbindelse med nærværende undersøgelse fra 10. til 17. august 1995 med cand.phil. Tove Woller som daglig leder.
 113. En planlagt prøveundersøgelse på Veddelevgårds jord måtte opgives af dyrkningsmæssige årsager. Jf. ovenfor kap. 4.3.4.
 114. Undersøgelsen blev foretaget den 22. marts 1995 af forfatteren.
 115. Graven omfattede et enægget sværd, mindst 19 spillebrikker af ben og et rektangulært, fortinnet sværdskedebeslag af bronze. Dateringen er 600-630 e.Kr. Der er i foråret 1996 fremkommet oplysninger om, at der på en vilavej i dette område er fundet en dirhem. Venligst meddelt af mus. insp. Søren A. Sørensen.
 116. Dateringen til 5. årh. er en ny kalibrering af C¹⁴-dateringen, der oprindelig tidsfæstede anlægget til 4. årh. e.Kr. Venligst meddelt af Ph.D. Anne Nørgaard Jørgensen.
 117. Undersøgelsen blev foretaget af André Jørgensen, Lynæs, og forfatteren den 26. september 1995. FRM j.nr. S 76, stednr. 01.05.03., Kregme s., Strø h., Frederiksborg a.
 118. Undersøgelsen blev foretaget i foråret og sommeren 1995 af mus.insp. Søren A. Sørensen og forfatteren. MFG j.nr. 90/95, 'ALHOLM', stednr. 01.02.01., Dråby s., Horns h., Frederiksborg a.
 119. Detektorafsøgningen blev foretaget af Kurt Villumsen, Græse.
 120. I to prøvehuller fremkom desuden en grubekeramisk B-pil og en mejselplanke af flint.
 121. Prøvegravningen blev gennemført i august 1995 med stud.mag. Lene Høst Madsen som daglig leder. MFG j.nr. 94/95, 'SNÆK AGRE', stednr. 01.02.07., Skibby s., Horns h., Frederiksborg a.
 122. Detektorafsøgningen blev dels foretaget i 1988 af forfatteren, dels i forbindelse med udgravningen af Peter Bjørnstrup, Roskilde.
 123. Lokaliteten blev opdaget i foråret 1996 af André Jørgensen, der takkes for hans grundige arbejde med at redde hvad reddes kunne.
 124. Alene på baggrund af de topografiske forhold synes en anløbsplads at være dårligt placeret.
 125. Prøvegravningen blev foretaget i maj af cand.phil. Michael Kristiansen og André Jørgensen under ledelse af forfatteren. FRM j.nr. S 78, 'HUNDESTED-NØRREGADE', Stednr. 01.05.09., Torup s., Strø h., Frederiksborg a.
 126. Profilopmåling langs torvepladsens sydside og besigtigelse af ildstedet blev foretaget af Frederiksværkegnens Museum ved mag. art. Henrik Christiansen.
 127. Sølv mønt slået i Lincoln under Edward Bekenderen (1042-1066). Detektorafsøgningen blev foretaget af Peter Bjørnstrup, Roskilde, og Kåre Bøgh-Jensen, Biltris.
 128. Fundet på lavt vand af André Jørgensen, Lynæs, hvor Stålvalseværket dumpede slagge, hvorved havbunden ved siden af pressesedes op til overfladen fra 3-4 m's dybde. K-4910, vidjeprøve (Corylus sp.), 1150 ± 65 f. 1950, 890 e.Kr. Kal. ± 1 s.d.: 785-970 e.Kr. (AUD 1987, p. 243.)
 129. Afsøgningen gennemførtes af Peter Lauersen, København.
 130. Jf. ovenfor kap. 4.3.2.
 131. Afsøgningen blev foretaget af Michael Sønke, Himmelev, og Peter Bjørnstrup, Roskilde.
 132. Det var mit ønske at foretage prøvegravninger i området nord for Herslev, hvor fiblerne fandtes. Imidlertid besluttede Rådet for Marinarkæologisk Forskningscenter, at ansøgningen om midler til en undersøgelse ikke skulle imødekommes.
 133. Venligst meddelt af museumsdirektør Jan Skamby Madsen.
 134. Afsøgningen blev gennemført af Peter Bjørnstrup, Roskilde.
 135. Afsøgningen blev gennemført af Michael Sønke, Himmelev.
 136. Afsøgningen blev gennemført af forfatteren.

5. Undersøgelsens resultater

1. Definitionen på 'kystnær' i nærværende sammenhæng findes i kap. 3.1.
2. I angivelserne er medregnet fund omkring Roskilde Fjords mun-

- ding, mens de kystbaserede fund langs Hornsherreds Isefjordkyst er udeladt.
3. Jf. ovenfor kap. 4.4.1. og kap. 4.4.4.
 4. Jf. kap. 4.5.1.
 5. Jf. ovenfor kap. 3.4.
 6. De uklare omstændigheder vedrørende havniveauet i den pågældende periode er beskrevet i kap. 4.1.2. og Binderup 1996.
 7. Gershøj adskilte sig tydeligt fra de øvrige pladser ved antallet af langhuse, ligesom tilstedeværelsen af Trelleborghuse er speciel, ikke blot lokalt, men også i Danmark som helhed.
 8. Langhuset og grubehuset på Sønderø er fra forskellige kronologiske perioder.
 9. Ved bebyggelsesudgravninger fra yngre jernalder er det kun i et fåtal af de mindre anlæg som stolpehuller, at der forekommer genstande, og mængden af oldsager i affaldsgruber og grubehuse er kun sjældent overvældende. Jf. AUD 1984-1995.
 10. Alholm er kun ganske sporadisk undersøgt, både hvad angår prøvegravning og detektorafsøgning, hvorfor forholdene hér ikke kan beskrives med sikkerhed.
 11. Den rektangulære pladefibel anføres af Ørsnes til generelt at tilhøre 'fase 2', d.v.s. ca. 650- 730. Enkelte eksemplarer har i dekorationen stiltræk, der kunne tyde på en fortsat anvendelse i 'fase 3', d.v.s. ca. 730-800. Han tilføjer dog, at der er tale om stor usikkerhed med netop dette forhold (Ørsnes 1966:209). Karen Højlund Nielsen (1987) placerer den rektangulære fibel i hendes fase 1C-D, d.v.s. ca. 600-680/700, hvilket underbygges af de seneste kronologiske detaljestudier af bornholmsk gravmateriale (Jørgensen og Nørgaard Jørgensen 1997).
 12. Tallene er uddraget af AUD 1984-1993, hvorfor der må tages forbehold for eksistensen af lokaliteter med fibler, der ikke er fyldestgørende beskrevet, og derfor ikke medtaget.
 13. Selsø-Vestby, Gershøj, Sønderø og Jyllinge.
 14. Isolerede fund (og overfladefund) af tenvægte bør dybest set ikke være et afgørende argument for tekstilfremstilling. Historiske kilder fortæller, at spinding af uldgarn har gået for sig når som helst, der har været en ledig stund. Bl.a. sømænd spandt garn til sejlreparation, men man kan ikke af den grund forbinde søens folk med egentlig klædeproduktion.
 15. Metallurgiske analyser af jernnagler fra Selsø-Vestby viste, at de bl.a. var fremstillet af jern fra Norge. Det er dog næppe som færdigproduceret genstand, men snarere i form af barrer, at norsk jern er kommet til Sydkandinavien, hvorfor man ikke kan betegne naglerne som "fremmede". I så fald skulle også genstande af bronze og sølv henføres til denne kategori. Jf. iøvrigt kap. 8.3.
 16. Jf. nedenfor kap. 8.
 17. Jf. ovenfor kap. 3.3.
 18. Gravene fra yngre jernalder ved Bilidt i Frederikssund medregnes ikke i dette tilfælde, da det ikke er lykkedes at påvise en anløbsplads eller anden form for bebyggelse i forbindelse hermed.
 19. Fiskeknogler fra Lejre er blevet analyseret af Inge Bødker Enghoff, Zoologisk Museum. Artsammensætningen viste en overvægt af marine arter, og heriblandt en rest af sømrokke. Gårdstånga ligger få kilometer fra Lund ved Kävle å, der har forbindelse til Øresund. Bebyggelsen bestod i vikingetid tilsyneladende overvejende af grubehuse. Analyser af fiskeknogler fra pladsen viser en klar dominans af marine arter (sild og fladfisk), mens ferskvandsarter udgør en forsvindende lille del (Söderberg 1995).
 20. Stednavne som indikator for forhistoriske bebyggelser er bl.a. diskuteret i Grøngård-Jeppesen 1978 og 1981, Kousgaard Sørensen 1981. De grundlæggende overvejelser er beskrevet i Christensen & Kousgaard Sørensen 1972.
 21. Det er meget væsentlig at bemærke, at efterledene tidsfæstes i forhold til begivenheder i 9.-10. årh.
- Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at de respektive navneendelser notorisk kan henføres til "før, under, efter". Efterledet -rød, der jo placeres i perioden efter den danske ekspansion i England, kendes med sikkerhed i 1085 i form af 'Børstingerød' i Nordøstsjælland, nævnt i Knud den Helles gavebrev til Skt. Laurentii kirke i Lund. Det er ganske rigtigt efter 'Nordsøimperiets' sammenbrud, men ikke desto mindre må landsbyen henføres til 'vikingetid'. (Jf. ovenfor kap. 3.3.)
22. Ude Sundby, Oppe Sundby og Sundbylille.
 23. Et regionalt pollendiagram kan udtages i større søer og træfrie moser, og afspejler et område på 5-10 km regnet fra undersøgelsesstedet. Lokale diagrammer udtages fra træomkransede vandhuller, skovmoser o.lign., og vidner om vækster indenfor de nærmeste 20-30 m (Aaby 1992:211f).
 24. Det har ligget udenfor undersøgelsesens rammer at kontrollere sognebeskrivelsens oplysninger ved en gennemgang af museernes magasiner.
 25. Venligst meddelt af mus.insp. Svend Åge Tornbjerg, Køge Museum.
 26. Grydehøj er sammen med vikingetidsgravpladsen senest publiceret af S.W. Andersen 1995:103ff.
 27. Bortset fra Bornholm forstås. Se f.eks. Ørsnes 1966 og L. Jørgensen 1990.
 28. Udgravning af Nationalmuseet ved Poul Simonsen. NM I j.nr. 898/50.
 29. Jf. ovenfor kap. 4.5.1.
 30. Jf. ovenfor kap. 4.3.3.
 31. End ikke en kartering af fund dateret til 'jernalder' giver et andet indtryk, end at området har meget få arkæologiske lokaliteter.
 32. Stednavnene Gundsø (forleddet = gud) og Hove å (= tempel) findes i den sydlige del af området (Kousgaard Sørensen 1992:233), og med en forsigtig parallellisering til Gudmebygden med flere lignende stednavne, synes sakrale navne og øde land ikke at stemme særlig

- godt overens. Imidlertid har stednavnet Onsved (= Odinsvi) i Hornsherred - trods detektorafsøgning - heller ikke givet sig arkæologisk til kende. I sen vikingetid har der i hvert fald været bebyggelse begge steder, da Knud den Hellige, i gavebrevet til Skt. Laurentii kirke i Lund fra 1085, giver 1 bol i Skenkelsø og 1 bol i Onsved.
33. Samme forhold gælder for de kystbaserede lokaliteter Selsø-Vestby, Lyndby, Jyllinge og Bistrup.
 34. Sammenfald af fund fra vikingetid og de eksisterende (eller senere nedlagte eller flyttede) middelalderlandsbyer er påvist ved Over Dråby, Venslev, Selsø-Vestby, Gershøj, Vejleby, Kirke Hyllinge, Lyndby, Gevninge, Svogerslev, Lejre, Øm, Glim, Rorup, Vindinge, Bistrup, Veddelev, Jyllinge, Græse, Store Havelse, Lille Havelse, Sigerslevvester, Ølsted og Kregme. Af disse 23 landsbyer er 17 sognebyer.
 35. F.eks. en cikadefibel fra Søtoftegård nær Ganløse (AUD 1994).
 36. F.eks. omtales Knud den Store i "Knútsdrápa" som "jofurr" (Frank 1994:113ff). Hvad angår vildornen som symbol for fyrsten, er det interessant, at de to fornemme krigere, der er afbilledet på patricen fra Björnhovda på Öland, begge bærer hjelme, der krones af vildorner. Også på brakteater findes vildornen afbilledet (Axboe 1991).
 37. At Jylland skal have været Skjoldungernes hjemsted konkluderes af Roberta Frank på baggrund af omtale af Knud den Store som "jydernes drot" til trods for, at kongesædet i Danmark på hans tid stod i Roskilde (Frank 1994:111ff).
 38. Jf. kap. 5.5.1.
 39. Desuden omfatter Bistrup de topografiske kendetegn for en anløbsplads i Roskilde Fjord.
 40. Veddelev har ingen kirke, men hører under Himmelev sogn.
 41. Det skal dog understreges, at moderne bebyggelse langs kysten ikke har givet de optimale betingelser for eftersøgning af eventuelle anløbspladser.
 42. MFG j.nr. 1/88, 'KITNÆS', stednr. 01.02.01., sb.nr. 322, Dråby s., Horns h., Frederiksborg a. En undersøgelse ved Kitnæsskattens fundsted blev foretaget i forbindelse med pilotprojektet vedr. anløbspladser omkring Roskilde Fjord af mus.insp. Søren A. Sørensen og forfatteren.
 43. En mindre prøveundersøgelse ved Lejre å's munding blev bekostet af Roskilde Museum og gennemført i 1988 af mus.insp. Tom Christensen og forfatteren i forbindelse med pilotundersøgelsen.
 44. Jf. ovenfor kap. 4.3.2.
 45. Jf. desuden Näsman 1991b:170.
 46. I vikingetid kendes tenvægte fra kvindegrave, og professionelle væversker optræder i middelalderen, hvor faget ellers synes at være mandsdomineret. (Jf. Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder, 'Vever').
 47. Jf. kap. 6.
 48. Jf. kap. 7.3.2.
 49. Det skal bemærkes, at der fra Gershøj foreligger keramik fra en grube samt et mindre langhus, men begge dele må henføres til ældre romertid, hvilket også er tilfældet i forbindelse med en fibel fra Sønderø. Det lille stolpebyggede hus herfra er meget usikkert dateret til ældre romertid på typologiske træk, der har en parallel i Jelling (Hvass 1988).
 50. Jf. nedenfor kap. 9.1.
 51. Sutton Hooskibet fra o. 640 synes ikke at have været sejlførende, og må med sine 27 m's længde betegnes som en overordentlig stor robåd. Gredstedbroskibet fra 7.-8. årh. er meget sparsomt bevaret, men antydes at have ført sejl (Crumlin-Pedersen 1997:289ff).
 52. Venligst meddelt af mag.art. Anne C. Sørensen, Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter.
 53. Småbåde eller joller, som bl.a. er fremkommet i forbindelse med Oseberggraven, medregnes ikke i denne forbindelse.
 54. De sikre tilfælde er Selsø-Vestby, Gershøj, Lyndby og Jyllinge, mens de sandsynlige eksempler skal søges i Bistrup, på Skt. Jørgensbjerg og i 'Vindeboder' i Roskilde, samt Ude Sundby kirke, der i dag er sognekirke i Frederikssund.
 55. Vedr. herredsinddelingen, se Lund 1996.
 56. Et hypotetisk eksempel findes i form af Selsø-Vestby (jf. ovenfor kap. 4.3.2.). Se endv. Ulriksen 1992a.
 57. Med hensyn til Roskilde er der dog en række forhold, der kræver en mere indgående diskussion, som findes i kap. 5.3.4.
 58. Der er ikke påvist spor efter en anløbsplads på stedet trods flere forsøg med metaldetektor, udgået fra Nationalmuseet, Museet Færggården og på privat initiativ.
 59. Erland Porsmose har anført, at de meget store tofter i Vorbasse, der hyppigt danner grundlag for opfattelsen af vikingetidens gårdsenheder, formentlig er udtryk for en normalgård på den jyske hede (Porsmose 1994). Dermed være sagt, at toftens størrelse kan være betinget af de naturgivne forhold og dermed driften, og at samme arealer ikke nødvendigvis har været fremherskende på Sjælland.
 60. I modsætning til Sønderø, foreligger der endnu ingen fund af støbeaffald fra Veddelev.
 61. Bronzestøbning findes dog også på indlandspladser som Lejre (T. Christensen 1991a) og Strøby-Toftegård (Tornbjerg 1996), der dog ikke kan betegnes som gennemsnitsbebyggelser.
 62. Adam angiver Roskilde som en by, *civitas*, en betegnelse, han også anvender i forbindelse med f.eks. Århus og Sigtuna.
 63. Byvolden hører ikke til det ældste Roskildes topografi. Den rejstes først omkring 1150 (Birkebæk & Vorting 1979).
 64. Udgravninger i området nord for byvolden er sket i flere omgange siden 1976.
 - NM II j.nr. 486/76, stednr. 02.04.10., 'STRANDENGEN, Roskilde Dms., Sømme h., Københavns a. Nationalmuseets II. afd. undersøgte i 1976, under ledelse af daværende mus.insp.

Niels-Knud Liebgott, et ubebygget areal på hjørnet af Sct. Ibsvej og Sct. Claravej, samt i villahaver på Stran dengens 4 og Frederiksborgvej 32.

- ROM j.nr. 147/79, 148/80 og 174/81, stednr. 02.04.10., 'BYPARKEN', Roskilde Dms., Sømme h., Københavns a. Roskilde Museum undersøgte i 1980-81 dele af Byparken og tilstødende villahaver langs Fjordvej, Strandengen og Frederiksborgvej under ledelse af mus.insp. Nils Engberg.
- ROM j.nr. 1694, stednr. 02. 04. 10., 'BYPARKEN', Roskilde Dms., Sømme h., Københavns a. I efteråret 1995 foretog Roskilde Museum en supplerende udgravning i tilknytning til 1981-feltet i Byparken under ledelse af mus.insp. Michael Andersen med cand. phil. Kirstin Eliassen som udgravningsleder.

65. Lerflader i størrelse mellem 1 x 1 m til 3 x 4 m findes jævnlige på middealderens kystpladser i Danmark og Sverige, og tolkes hyppigst som gulve i boder eller som en form for markering af en bod (Ersgård 1988).
66. Udgravninger i 1950'erne viste, at kirken ydermere var opført ovenpå en planeret bronzealderhøj (Olsen 1960). Der synes ikke at være tegn på, at højen også har omfattet en vikingetidsgrav i lighed med bl.a. Hørning.
67. Få kilometer syd for Lund ligger Uppåkra, der gennem begrænsede udgravninger har vist sig at være en yngre jernalders bebyggelse af ekstraordinær karakter (Stjernquist 1994).

6. Komparative pladser

1. Venligst meddelt af mus.insp. Margrethe Watt, Bornholms Museum.
2. NM j.nr. 1102/75, 'AGGERSBORG', stednr. 10.07.01., sb. 5, Aggersborg s, Øster Han h, Hjørring a.
3. For keramikens vedkommende er der i en bredere sammenhæng

Lab.nr.	¹⁴ C-år f. 1950	Kalibreret	± 1 stand.dev.
LU-684, hus 1	1170 ± 50	890 e.Kr.	790-960 e.Kr.
LU-685, hus 1	1170 ± 50	790 e.Kr.	730-890 e.Kr.
LU-686, hus 8	1130 ± 50	900-960 e.Kr.	810-1010 e.Kr.
LU-687, hus 13	1120 ± 50	900-960 e.Kr.	890-990 e.Kr.
LU-688, hus 11	1120 ± 50	900-960 e.Kr.	890-990 e.Kr.
LU-699, hus 10	1130 ± 50	900-960 e.Kr.	880-990 e.Kr.

Skema ad. 26.

4. fremlagt egentlige analyseresultater (H.J. Madsen 1991.)
4. Oplysninger om ædelmetalgenstande fra C.G. Schultz' udgravning er venligst stillet til rådighed af professor Else Roesdahl, Institut for Middelalderarkæologi, Århus Universitet.
5. Det fremlagte fundmateriale tillader imidlertid ikke en så snæver datering omkring år 1000, at det kan dokumenteres, at anløbspladsen fortsat har eksisteret øst for borgen både under og efter dennes opgivelse.
6. FOH 7657, 'BAES BANKE', stednr. 08.01.13., Stubberup s., Bjerger h., Odense a.
7. Stednr. 08.01.13., sb.nr. 45, Stubberup sogn, Bjerger h., Odense a.
8. MHM 1074, 'DALGÅRD', stednr. 11.05.06., sb.nr 177, Lødderup s, Morsø Sønder h., Thisted a.
9. Fiblen er magen til det velbevarede stykke fra Karby (Madsen & Vegger 1992, fig. 9). Venligst meddelt af mus.insp. Per Bugge Vegger, Morslands Historiske Museum.
10. Venligst meddelt af mus.insp. Svend Nielsen, RAS.
11. Jf. stednavnet Legindvejle, hvor efterledet betyder vadedsted.
12. Jf. nedenfor kap. 6.1.7.
13. Jf. ovenfor kap. 4.1.2. og fig.
14. C¹⁴-datering (K-5893), kalibreret (Stuiver & Pearson 1993) 650 e.Kr., ±1 s.d. 610-650 e.Kr. Museumsdirektør Jan Skamby Madsen, Moesgård, takkes for tilladelse til at bringe endnu upublicerede oplysninger fra undersøgelsen.
15. NM I 7136/90, 'GEDEHAVEN', stednr. 04.04.11., Magleby s, Vester Flakkebjerg h, Sorø a. De vikingetidige genstande er indleveret som danefæ, og omtales i AUD 1989, AUD 1990 og AUD 1991.
16. Venligst meddelt af mus.insp. Henning Nielsen, Sorø Amts Museum, der takkes for tilladelse til at bringe hidtil upublicerede oplysninger.
17. Henvisninger til den meget omfattende litteratur vedrørende Hedeby kan søges i Jankuhn 1976, Jankuhn *et al.* 1984 og i Schietzel 1981.
18. MHM j.nr. 1042, 'KARBY', stednr. 11.05.05., Karby s., Morsø Sønder h., Thisted a.
19. Flere af grubehusene er ikke blevet fuldstændig frilagt, hvorfor det reelle antal kan være lidt mindre end angivet (Madsen & Vegger 1992:137).
20. 'LUNDEBORG', stednr. 09.01.05., Hesselager s., Gudme h., Svendborg a. Problematikken vedrørende funktion og kontakt til baglandet er diskuteret i kap. 8.2.
21. Lundeborggravningens resultater er på forbilledlig vis løbende blevet fremlagt i foreløbig form i forskellige fora. Henvisninger til artikler findes i Thomsen i tryk.
22. I Ohlsson 1976 o.a. omtalt som 'Vikshögsvägen'.
23. Antallet af grubehuse må tages med forbehold, da Ohlsson medregner syv gruber uden stolpehuller fra tagkonstruktionen, men som ved fyld og orientering ligner de sikre grubehuse.
24. Analyser af østersøkeramik herfra lader formode, at de undersøgte skår er lokalt fremstillet (Ohlsson 1976:135ff).
25. Knogler fra fisk, fugle og vildt er ganske få (Ohlsson 1976:141).
26. De af Tom Ohlsson publicerede C¹⁴-dateringer bestod af 6 prøver

- (dyrekogler og - tænder), der lå mellem 680 og 905 e.Kr. ± 50 (ukal.). En kalibrering i 1995 på Kulstof-14 dateringslaboratoriet i København har ændret rammen til 730 - 1010 e.Kr. ± 1 s.d. Hampus Cinthio, Arkeologiska Institutionen ved Lunds Universitet, takkes for oplysninger om dateringerne. *Se skema ad 26.*
27. Löddeköpinge II anses ikke for fuldstændig afgrænset (Andersson 1996).
28. Kalibreret i 1997 efter Stuiver & Pearson 1993 af Kulstof 14 Dateringslaboratoriet, København. *Se skema ad 28.*
29. Stednr. 09.04.29., sb.nr. 23., Åstrup s., Sallinge h., Svendborg a.
30. FSM 954, 'NABBE-KILDEGÅRD', stednr. 09.04.29., Åstrup s., Sallinge h., Svendborg a. (AUD 1985, nr. 115).
31. Kirken er formentlig opført omkring 1126 (Bertelsen 1993, note 5.)
32. FUM 35, 'FUR KIRKEVEJ' og FUM 36, 'BJERREGÅRDSBAKKE', stednr. 13.02.02., Fur s., Harre h., Viborg a. AUD 1995, lb.nr. 264.
33. AUD 1995, lb.nr. 268.
34. Venligst meddelt af mus.insp. John Brinch Bertelsen, Fur Museum.
35. AUD 1995, lb.nr. 264.
36. Detektorafsøgning er foretaget af samtlige anlæg inden snitning og tømning, og i forbindelse med muldafrømningen af udgravningen på Fur Kirkevej, men uden fund af dateringsmæssig værdi. Venligst meddelet af mus.insp. John Brinch Bertelsen, Fur Museum.
37. Dateringerne er angivet kalibreret ± 1 s.d.
38. Bertelsen understreger imidlertid, at "Fiskeriet kan (...) være stærkt medvirkende til, at vi allerede omkring år 700 e.Kr. får grundlagt Nederbybebyggelsen." (1993:115).
39. AUD 1995, lb.nr. 268.
40. Hustypen er efter sjællandske forhold fra 12. årh. eller senere, men regionale forskelle kan betyde, at den allerede forefindes i det jyske område i 11. årh.
41. Venligst meddelet af mus.insp. John Brinch Bertelsen, Fur Museum.
42. I et enkelt grubehus fandtes lidt skaller af blåmusling og marine snegle. Venligst meddelt af mus.insp. John Brinch Bertelsen, Fur Museum.
43. Undersøgelserne fra 1970'erne er under publikation i serien *Ribe Excavations 1970-76* under redaktion af Mogens Bencard, mens udgravningerne fra 1980'erne endnu kun er fremlagt i foreløbige publikationer.
44. Importerede lerkar udgør ca. 7% af keramikken i udgravningerne i Kunstmuseets Have og Dommerhaven (H.J. Madsen i tryk).
45. ÅHM j.nr. 2863, 'SEBBERSUND', stednr. 12.07.11., sb.nr. 26, Sebbes s. Slet h., Ålborg a.
46. Pladsen er siden 1990 blevet kontinuerligt undersøgt, og en flerårig udgravningskampagne afsluttes i 1997.
47. P.g.a. vækstforskelle i afgrøden formodes det, at der sammenlagt er omkring 150 grubehuse. Venligst meddelt af Peter Birkedahl Christensen.
48. Analyser har vist, at der synes at være tale om jern af norsk oprindelse. Venligst meddelt af Peter Birkedahl Christensen.
49. Venligst meddelt af Peter Birkedahl Christensen.
50. Variationen i grubehusenes orientering opfattes af udgraverne som en kronologisk betinget forskel (AUD 1995, lb.nr. 261).
51. HAM j.nr. 1801, 'STARUP ØSTERTOFT', stednr. 20.03.08., sb.nr. 61, Sdr. Starup s., Haderslev h., Haderslev a.
52. Lokaliteten er fortsat under observation af Haderslev Museum. Mus.insp. Lennart S. Madsen takkes for tilladelse til at benytte det upublicerede materiale (AUD 1985, lb.nr. 371; AUD 1987, lb.nr. 442; AUD 1988, lb.nr. 410).
53. Et nært beslægtet stykke er fundet i Sebbesund (Christensen & Johansen 1992, fig. 14).
54. Mus.insp. Lennart S. Madsen, Haderslev Museum, har venligst gjort mig opmærksom på Hubert Krins' arbejde.
55. FOH j.nr. 6715, 'STRANDBY GAMMELTOFT SYD', stednr. 08.02.09., Hårby s., Båg h., Odense a.
56. AUD 1989, lb.nr. 129. Cand. phil. Åse Gyldion Andersen takkes for supplerende oplysninger om prøveundersøgelsen.
57. AUD 1992, lb.nr. 120.
58. Udgravningen af lokaliteten fortsattes i 1996, men resultaterne herfra har ikke ændret det hér fremlagte indtryk. Ultimo 1996 er der undersøgt ca. 4300 m². Mus.insp. Mogens Bo Henriksen, Odense Bys Museer, takkes for tilladelsen til at benytte upublicerede oplysninger.
59. Jf. ovenfor kap. 3.5.
60. Havspejlsændringer for det sydvestfynske område, er ikke blevet undersøgt specifikt, men Crumlin-Pedersen nævner uden nærmere dokumentation i sin omtale af Helnæsspærringen (1973), at havniveau'et i 12. årh. formentlig lå henved 0,5 m o.DNN. De senest publicerede overvejelser over havspejlsændringer omkring Fyn kommer ikke en løsning nærmere (Binderup 1996).
61. "Stubberup" er en samlebetegnelse for lokaliteten "Hegnæsvang", der er prøvegravet af Nationalmu-

Lab.nr.	Anlæg	Konventionel C ¹⁴	Kalibreret C ¹⁴	± 1 std.dev.
LU 1077	Grubehus B/15	930 \pm 50	1050-1155 e.Kr.	1030-1180 e.Kr.
LU 1078	Grubehus SK/2	860 \pm 50	1215 e.Kr.	1160-1250 e.Kr.
LU 1079	Grubehus SK3/18	830 \pm 50	1225 e.Kr.	1175-1275 e.Kr.
LU 1080	Grubehus SK3/7	940 \pm 50	1045-1155 e.Kr.	1025-1170 e.Kr.
LU 1082	Brønd	840 \pm 50	1220 e.Kr.	1170-1270 e.Kr.

Skema ad 28.

seets I. afd. og "Herredsbækgård", der er prøvegravet af Odsherreds Museum. Nye detektorundersøgelser har vist, at der er tale om en sammenhængende plads i yngre germanertid.

62. Pladsens finder er gdr. Troels Jørgensen og hans, nu afdøde, hustru Gertrud Jørgensen, Herredsbækgård, der gennem en lang årrække har opsamlet oldsager fra pløjelaget, og minutiøst indtegnet dem på en kortskitse over deres ejendom. Det er takket være deres store interesse og velvillighed, at de arkæologiske undersøgelser har kunnet gennemføres. Senest er mit ønske om en detektorrekognoscering af området blevet mødt med en næsten overvældende imødekommehed.
63. Prøvegravningen blev foretaget af Nationalmuseets I. afd. ved daværende mus.insp. Henrik Thrane. NM I j.nr. 684/62.
64. Undersøgelsen blev gennemført af Nationalmuseets I. afd. under ledelse af daværende mus.insp. Mogens Ørsnes. NM I j.nr. 585/68, 'HEGNÆSVANG', stednr. 03.04.03., sb.nr. 492, Fårevejle s., Ods h., Holbæk a.
65. Undersøgelsen blev gennemført af Nationalmuseets I. afd. under ledelse af daværende mus.insp. Mogens Ørsnes med daværende stud.mag. Steen W. Andersen som daglig leder. NM I 1125/57 og NM I 479/73, 'HEGNÆSVANG', stednr. 03.04.03., sb.nr. 492, Fårvejle s., Ods h., Holbæk a.
66. Prøvegravningen blev gennemført af Odsherreds Museum under ledelse af mus.insp. Arne Hede-gaard Andersen. OHM j.nr. 1167, 'HERREDSBÆKGÅRD', stednr. 03.04.03., sb.nr. 517, Fårevejle s., Ods h., Holbæk a. (AUD 1990, lb.nr. 57).
67. Afsøgningen er foretaget af Peter Bjørnstrup, Roskilde, Michael Jensen, Tåstrup, og forfatteren.
68. Stednavne som Ordrup, Ris og Stubberup, der alle findes i umiddelbar nærhed af anløbspladsen, hentyder til bebyggelser etableret i skov- eller overdrevsområder. Linderup, der findes i samme område,

	Konventionel C ¹⁴	Kalibreret C ¹⁴	± 1 std.dev.
Grubehus	745 ± 85 år e.Kr.	1285 e.Kr.	1225-1305 e.Kr.
Grubehus	1040 ± 140 år e.Kr.	1010 e.Kr.	885-1165 e.Kr.

Skema ad. 69.

- er derimod et moderne navn fra slutningen af 1800-tallet. Venligst meddelt af Bent Jørgensen, Institut for Navneforskning, Københavns Universitet.
69. Kalibreret efter Stuiver & Pearson 1993 af Kulstof-14 Dateringslaboratoriet, København.
Se skema ad 69.
70. Johan Callmer omtaler i flere sammenhænge Trelleborg, og sætter pladsens etablering i anden halvdel af 8. årh. og et midlertidigt ophør i anden halvdel af 9. årh. (Callmer 1994:6ff). Med fæstningens opførelse i slutningen af 10. årh. mener han, at der er kontinuitet frem til nutiden (Callmer 1991:43). Callmer angiver ikke baggrunden for disse dateringer, hvorfor det er umuligt at tage stilling til dem i forhold til udgraverens udsagn.
71. Jf. nedenfor kap. 6.1.20.
72. NM I j.nr. 3727/81, 'STATIONSVEJ 9-11', stednr. 02.03.10., sb.nr. 178, Søllerød s., Sokkelund h., Københavns a. Undersøgelsen foregik i november 1981 og maj 1982 som et samarbejde mellem daværende I. afd. på Nationalmuseet, daværende Forhistorisk Arkæologisk Institut ved Københavns Universitet og daværende Fortidsmindeforvaltning. Den blev ledet af mus.insp. Peter Vang Petersen, der takkes for tilladelse til at publicere det vikingetidige materiale. Han er på ingen måde daværende.
73. Senere udgravninger på Stationsvej 9 frilagde størsteparten af grunden uden yderligere spor af vikingetid, mens Stationsvej 11 ikke blev undersøgt yderligere. Ialt blev omkring 425 m² afrommet på de to matrikler.
74. NM I j.nr. 6638/87.
75. Jf. bl.a. ovenfor kap. 4.3.2.
76. NM I 433/65, 'VESTER EGESBORG', stednr. 05.04.01., sb.nr. 17, Vester Egesborg s., Hammer h., Præstø a. Lokalteteten blev prøvegravet fra 9. august til 3. september 1965 under ledelse af daværende museumsinspektør Mogens Ørsnes, Nationalmuseets I. afd. Jeg er Mogens Ørsnes taknemmelig for at stille udgravningsresultaterne til min rådighed.
77. På fladetegningen er det omtalte stolpehul i 'bænken' tegnet udenfor grubens østlige afgrænsning, mens det dybe stolpehul er aftegnet indenfor.
78. Detektorafsøgningen blev foretaget den 21. april 1996, hvor et syv mand stort hold afsøgte de pågældende områder. Arealet var braklagt eller stubmark, hvilket forringede betingelserne markant.
79. Prøvegravningen er blevet iværksat i maj og forventes afsluttet i juni 1997 under ledelse af mus.insp. Birgitta Gärtner og forfatteren. Herefter skal en udgravning finde sted i 1998.
80. Bent Fugl har overdraget sin privatsamling af genstande fra Vester Egesborg til Nationalmuseet. Den er registreret under j.nr. 405/70, og omfatter omkring 200 fundnumre. Til sammenligning var genstandsmængden fra udgravningen i 1965 på lidt over 150 numre.
81. Venligst meddelt af cand. mag. Anne Bloch Jørgensen. J.nr. NÆM 1995:102. Vester Egesborg sogn, sb. nr. 35.
82. Fundfordelingen tyder på, at aktivitetsområdet fortsætter syd for den prøvegravede mark. Her er en græseng, der gennem mange år har været anvendt som losseplads, og forsøg på afsøgning med metal-detektor faldt ikke heldigt ud.
83. Callmer benævner lokaliteten "Dybsø fjord".
84. Jf. Hårdh 1992 og kap. 8.3.2.

85. Johan Callmer anfører desuden keramik af Weisdin- og Woldegk-type (Callmer 1988:664).
86. Kalibreret i 1997 efter Stuiver & Pearson 1993 af Kulstof-14 Dateringslaboratoriet, København. *Se skema ad 86.*
87. Upubliceret udgravningsrapport ved Tyra Ericson Borggren: *Arkeologiska undersökningar m m 1989-91*. Rapport. Skåne, Kristiansstad län, Kristianstad kommun, Åhus socken, Åhus 42:84 m fl.
88. Hovedparten af østersokeramikken fremkom i forbindelse med et langhus, der ved sin størrelse adskilte sig fra de øvrige stolpebyggede huse. Callmer foreslår, at disse kar oprindelig har været transportbeholdere, muligvis for salt, og siden har fundet anvendelse som kogekar (Callmer 1988:662).
89. Stednr. 15.03.11., flere udgravninger indenfor den vikingetidige vold, herunder Søndervold, Århus Katedralskole, Åboulevard 40 og Kannikegade.
90. Udgravning ved Åboulevard 40, hvor ældste voldfase bl.a. var opbygget af bopladsmateriale fra vikingetid (AUD 1989, lb.nr. 320).
91. Endv. foreligger såkaldte krumnåle af hjortetak (Andersen, Crabb & Madsen 1971:162), der muligvis kan have været anvendt som merlespiger i lighed med tolkningen af stykkerne fra Selsø-Vestby.

7. Karakteristika for anløbspladser i Danmark

1. F.eks. Baes Banke på Fyns Hoved, jf. kap. 6.1.2.
2. Jf. ovenfor kap. 5.3.3. Enten etableres pladserne fra bar bund eller også ændres funktionerne, således at de først kan erkendes efter midten af 6. årh. Hvad angår dateringen af tidspunktet for en given lokalitets opdukken, må der naturligvis tages de nødvendige hensyn til oldsagerens dateringsramme, ligesom et enkelt nyt fund vil kunne ændre indtrykket.
3. Bl.a. ligearmede fibler, fuglefibler, små rygknappfibler, næbfibler, S-

fibler og ovale pladefibler (Højlund Nielsen 1987).

4. For de øvrige lokaliteters vedkommende er genstandsmaterialet for bredt dateret til at afgøre, hvornår de etableres.
5. Det er kun en mindre del af pladserne, der er endegyldigt afgrænset, mens andres omfang er anslået, og andre igen ikke har kunnet bedømmes med rimelig sandsynlighed.
6. Aktivitetsområdet ved det lavtliggende anløbssted findes dog kun sjældent lavere end 2 m o.h., altså ovenfor maksimalt højvande i de indre danske farvande.
7. Som eksempel på en undtagelse kan fremhæves den i nærværende sammenhæng grundigt debatterede Gershøjlokalitet fra Roskilde Fjord med mindst to faser af Trelleborghuse.
8. Lignende, små rektangulære bygninger kendes bl.a. fra handelspladsen Emden (Haarnagel 1955 og 1984a).
9. Dragør, på Amagers sydøstkyst, bør også inddrages hér. Der foreligger angiveligt "frankisk, stemplet keramik", dateret til 8. årh., fra selve den middelalderlige bebyggelseskerne, (NM I j.nr. 578/67, Dragør s., sb.nr. 22), samt en blå glasperle, fundet nogle hundrede meter syd herfor (NM I j.nr. 6748/88, Dragør s., sb.nr. 30). Omtrent 1,5 km mod nord blev i 1937 undersøgt en afrundet grube, orienteret Ø-V, (2,8 x 2,0 x 0,45 m) ved hvis bund fandtes et fragment af en rektangulær plade af

bronze med båndslingsornamentik (Ørsnes 1966, fig. 24), en jernnagle, lerkarskår, en rød og en rød-sort-hvid glasperle, meget få brændte ben og lidt trækul. Ca. 100 m NV herfor fremkom yderligere to pletter, hvoraf den ene var 1,3 x 1,2 x 0,45 m stor og indeholdt ildskørnede sten og ubrændte hestetænder. Alle anlæg opfattedes ved undersøgelsen som grave, men den store grube kunne, både hvad angår størrelse og form, minde om et grubehus. Lidt nord herfor er undersøgt, hvad der i sognebeskrivelsen angives som brandgrave fra yngre jernalder, men som ikke findes nærmere beskrevet i beretningen, der omhandler stenaldergrave (NM I j.nr. 399/35, Tårnby s., sb.nr. 11). Desuden skulle der foreligge løsfundne glasperler og en bronzegenstand i Osebergstil fra området. Ca. 3 km nord for Dragør er desuden fundet en yngre jernalders eller vikingetids bådgrav, sekundært anlagt i en bronzealderhøj (Aner & Kersten 1973:160). De nævnte grave ligger alle på et meget fladt terræn omkring 4 m o.h., og i en afstand af 500-700 m fra den nuværende strandlinie. At se dem i sammenhæng med løsfundene fra Dragør er en mulighed, selvom afstanden mellem hvad der kan opfattes som en anløbsplads ved øret og gravene er betragtelig. Til trods for at det ikke er ualmindeligt, at bebyggelse og gravplads har været adskilt, er det måske mere nærliggende, at sætte gravene i forbindelse med en

Lab.nr.	Anlæg	Konventionel C ¹⁴	Kalibreret C ¹⁴	± 1 std.dev.
LU 1436	A2, gr.hus, bund	660 ± 50	690 e.Kr.	670-780 e.Kr.
LU 1435	A2, grubehus, top	570 ± 50	640 e.Kr.	600-660 e.Kr.
LU 1439	A10, gr.hus, bund	660 ± 50	690 e.Kr.	670-780 e.Kr.
LU 1440	A13, grubehus	760 ± 50	820-860 e.Kr.	780-890 e.Kr.
LU 1514	Sænkning, bund	540 ± 50	610 e.Kr.	550-650 e.Kr.
LU 1438	Ildsted	380 ± 50	420 e.Kr.	390-450 e.Kr.
LU 1437	Ildsted	350 ± 50	430 e.Kr.	400-540 e.Kr.

Skema ad. 86.

- mulig agrar bebyggelse fra yngre jernalder i forbindelse med de historiske landsbyer Store Magleby og Maglebylille.
10. For at opsamle knogler fra de mindste fisk, bør der kun anvendes en maskevidde på 1-1,5 mm. Venligst meddelt af Inge Bødker Enghoff, Zoologisk Museum.
 11. Jf. nedenfor kap. 8.3.
 12. Kun Hedeby har 3-5% rhinsk/frankisk keramik (Hübener 1959). Det totale fravær af vesteuropæisk keramik på de sjællandske pladser er iøjnefaldende, når man ser, at den findes såvel på Fyn som i Skåne.
 13. En nøjere vurdering af grubehusbebyggelsen må afvente publikationen af fundmaterialet. Desuden kunne en fornyet undersøgelse med moderne udgravningsmetoder og -hjælpemidler være formålstjenlig, ikke mindst hvad angår en afgrænsning af pladsen.
 14. Som eksempel kan nævnes, at der på Vester Egesborg var en påfaldende stor andel af forgyldte og fornemt udførte bronzegenstande, mens der i 'kongesædet' Lejre nok er mange fine stykker, men også meget lemfældigt, massefremstillede genstande af bronze (jf. f.eks. T. Christensen 1993).
 15. I Harald Hårderådes saga beskrives en episode, hvor skibene tømmes og trækkes fra Limfjorden til Skagerak for at undgå en fjendtlig flåde.
 16. Under gunstige betingelser har sejl formentlig været anvendt på samme måde som det kendes i nyere tid.
 17. Vedrørende fast bund langs åer, se f.eks. J.T. Møller 1988.
 18. En formodet vandmølle er blevet undersøgt ved Omgård (L.C. Nielsen 1987), og dendrokronologisk dateret til 840/41 (Havemann 1987). I AUD 1991-94 er anført adskillige jyske brokonstruktioner, der er dendrokronologisk daterede til 11. årh.
 19. Lokaliteten Toftgård, umiddelbart nordnordøst for Valløby på Østsjælland - og ikke at forveksle med Strøby-Toftgård få kilometer væk - er muligvis en agrar anløbsplads ved Tryggevejle å, ca. 2,5 km fra munden i Køge Bugt. Der er konstateret et kulturlag, der strækker sig mindst 100 m langs åen, indeholdende træstykker, østersokeramik, læder, tovværk, tekstil og lidt metalsager, bl.a. en trefliget fibel (AUD 1992; AUD 1993, lb.nr. 103; Tornbjerg 1996). På kort fra omkring år 1800 tillader åens forløb mellem havet og Toftgård at antage, at den har været mulig at besejle med havgående skibe. De arealmæssigt begrænsede prøvegravninger har endnu ikke kastet lys over bebyggelsestypen. Gårdsnavnet taget i betragtning kunne der eventuelt være tale om en agrar bebyggelse, men det er endnu usikkert.
 20. Åhus I ligger 3 km oppe ad åen, men mod syd er der kun 1,5 km over land til Østersøen.
 21. 'Fribrodrø å' kan ikke vurderes strukturelt.
 22. Overvejelser over bevaringsforhold m.m., se ovenfor kap. 7.1.
 23. Vanskelighederne med at adskille åbaserede lokaliteter i specialiserede og agrare anløbspladser er berørt ovenfor.
 24. 'Vinterhavn' er nævnt i forbindelse med Selsø-Vestby, der antages at have fungeret som hjemsted for de skibe og både som 'Lejrekongen' rådede over. Strengt taget er 'vinterhavn' være synonymt med 'bygdhavn', men Selsø-Vestby synes netop ikke at have haft et opland i umiddelbar nærhed. Oplandet skal i hvert fald ses i et lidt videre perspektiv, eventuelt dækkende hele fjorden.
 25. Jf. ovenfor kap. 6.1.5. Mag.art. Anne C. Sørensen har gjort mig opmærksom på den mulige anløbsplads 'Lodshusene'.
 26. Jf. nedenfor kap. 8.
 27. Netflydere af fyrrebark er fundet i overraskende stort tal i forbindelse med undersøgelser i Roskildes havneområde ved Skt. Ibsvej, ROM 1813.
 28. Jf. f.eks. kap. 6.1.1.
 29. Transportpligt i forhold til kongen er f.eks. angivet i Valdemars Jordebog.
 30. Jf. kap. 8.3.2. for en diskussion af begrebet 'handelsplads'.
 31. Der kan ikke på nuværende tidspunkt angives konkrete mål eller enheder for f.eks. affaldsmængde eller antal håndværk, der skal til for at opfylde definitionen for en handels- og håndværksplads. Der til er det udgravede materiale, og især antallet af kendte lokaliteter, der kan komme i betragtning, utilstrækkeligt.
 32. Kammageren betragtes almindeligvis som en højt specialiseret håndværker, og som sådan formodes han at have virket i sammenhænge, hvor produktionen har kunnet afsættes løbende. Sporene efter fremstillingen af kamme bevares imidlertid kun under gunstige forhold, og det er påfaldende, at kammageren overvejende er dokumenteret på lokaliteter med velbevarede kulturlag eller i grubehuses fyld. Affaldsmængden fra f.eks. Ribe og Hedeby er omfattende, og levner ingen tvivl om kammagerens tilstedeværelse. Det er vanskeligere at tolke forekomsten af enkelte afsavede stumper hjortetak eller en enkelt udsavet mellemplade o.lign. som f.eks. på Vester Egesborg, Selsø-Vestby og Baes Banke, eller i Lejre for den sags skyld. Der er ingen tvivl om, at der er tale om forarbejdede materialer, men er det kamproduktion i lighed med hvad man finder i Ribe?
 33. Diskussionen om hvorvidt en del af Sønderjylland og Sydslesvig har omfattet et frisisk befolkningselement i 8.-9. årh., eller om der blot har været en stærk påvirkning fra de frisiske kerneområder i det nuværende Nordvesttyskland og nordlige Holland, er for omfattende at komme ind på i denne sammenhæng. Hans Jørgen Madsens studier af vikingetidskeramikken kunne imidlertid tyde på, at der har været nære forbindelser mellem disse områder (H.J. Madsen 1991), hvilket i nogen grad underbygges af stedsnavnenes fordeling.

34. Usikkerheden omkring Löddeköpinge I's karakter, og i særdeleshed halvkredsvoldens manglende datering, er årsag til at pladsen ikke vil blive diskuteret nærmere i denne sammenhæng.
35. Ringborgen Nonnebakken i Odense er placeret ved Odense å, lidt syd for den middelalderlige bykerne. Odense var i 988 bispe-sæde, og må som sådan opfattes som en væsentlig lokalitet i samtiden, men der kan ikke gennem arkæologiske kilder bidrages med oplysninger om art og konkret placering, hverken i forhold til middelalderbyen eller borgen. At stedet også forud for kristendommens indtog har været af sakral betydning, viser alene stednavnet, der tolkes som 'Odins vi' (B. Jørgensen 1994).
36. De frankiske rigsannaler skriver, at i året 804 "...kom Danernes konge Gotfred med sin Flaade og hele Rigets Ridderskab (...) til Slies-thorp paa Grænsen mellem hans og Sachsernes Omraade. Han havde lovet at komme til forhandling..." (E. Kromann 1976:57ff).
37. Jf. f.eks. H.H. Andersen 1988.
38. Jf. kap. 7.1.17. vedrørende usikkerheden om Trelleborgs kontinuitet/diskontinuitet fra vikingetid til tidlig middelalder.
39. Der er ikke påvist spor efter udskiftning eller andre reparationer af huse og voldkonstruktion, ligesom de to sydligste karréer ikke er påvist. Spidsgraven er i dette område kun mellem 0,4 m og 1 m dyb, og alt i alt kunne disse forhold tyde på, at borganlægget ikke har været fuldstændig færdiggjort (Ulriksen 1995).
40. Jf. dog Selsø-Vestby, kap. 4.3.2.
41. Mus.insp. Per Bugge Vegger, Morslands Historiske Museum, takkes for oplysninger om fund og fundforhold på Mors.
42. Jf. kap. 6.1.11.
43. At Lundeberg også efter glansperioden i yngre romertid trods alt har haft en betydning ud over det sædvanlige, vidner fundet af guldgubberne fra pladsens nordlige del om.

8. Handel og udveksling

1. Disse forhold gør sig f.eks. gældende på lokaliteter som Dejbjerg (T.E. Hansen 1996) og Strøby (Tornbjerg 1995 og 1996).
2. Venligst meddelt af mus.insp. Svend Åge Tornbjerg, Køge Museum.
3. Jf. i øvrigt kap. 6.2.2.
4. Mus.insp. Søren A. Sørensen, Museet Færgøgården, takkes for tilladelsen til at bringe endnu upublicerede oplysninger fra hans undersøgelser.
5. Jf. ovenfor kap. 6.1.8.
6. Apropos socialantropologisk base-rede modeller, kendes denne mulige situation i øvrigt fra etnografiske undersøgelser i Sydøstasien, hvor den såkaldte Kula-ring omfattede udveksling af arm- og halsringe af ceremoniel karakter, hvor der sideløbende var profan handel og udveksling, (Malinowski 1922; Köhler 1985).
7. I forbindelse med diskussionen om Gudmes kultiske funktion kunne det være interessant at få inddraget krigsbytteofrene fra Kragehul og Vimose på Vestfyn, samt Illose ved Odense, der har markante deponeringer på samme tidspunkt som Gudme-Lundeberg ekspanderer.
8. Antagelsen om udveksling over specialiserede lokaliteter bygger dels på den formodede begrænsede adgang til søfart af organisatoriske og økonomiske årsager, dels på de stadig meget få kystnære fund fra romersk jernalder, der ikke tyder på en udbredt virksomhed ved kysterne, som det bliver tilfældet i yngre germansk jernalder og vikingetid.
9. Det skal bemærkes, at der i Ålborgområdet findes flere begravelser med relativt rigt udstyr efter Lund Hansens definition (1987), der bl.a. omfatter romerske importsager. Der er imidlertid ikke påvist bemærkelsesværdige lokaliteter ved kysten eller i oplandet, der tyder på særlige magtforhold i området.
10. Fordelingen af tidlige frankiske fund af de typer, der bl.a. er påvist

- i det sydvestjyske område, er på nuværende tidspunkt relativt isoleret til Jylland, mens de kun sjældent har fundet vej til det østlige Danmark. Enkeltstående tilfælde af basaltkværnsten og Badorfkeramik er påvist på øerne, men ikke i en kontekst, der tillader en så entydig tidlig datering som på Ribeegnen.
11. Den "dagligvarehandel", der flere steder refereres til som en ny tilstand i handels- og udvekslingssystemet fra 8. årh., og betegner den ovennævnte import af hvæssesten m.m., er en uheldig term. Der er ikke tale om daglig handel, men om handel med daglige brugsgenstande, og det bibringer mest af alt opfattelsen af et markedsøkonomisk forhold, hvilket ikke er tilfældet.
 12. Et nærliggende eksempel er i øvrigt Selsø-Vestby (kap. 4.3.2.), men der kan være store regionale forskelle hvad angår tilstedeværelse af bebyggelser på kysterne i tidlig middelalder (jf. Christoffersen & Porsmose 1996).
 13. Jf. ovenfor kap. 5.2.2.
 14. Hodges anvender betegnelsen "neutral", men det skal understreges, at lokalitetstypen er stærkt kontrolleret af en lokal konge, der sikrer freden for fremmede, der besøger pladsen.
 15. Hodges benytter betegnelsen "competitive market" om en situation, hvor handelen er baseret på prisregulerende køb og salg, produktion og distribution af varer. Også agrar produktion anses for specialiseret og omfattet af en konkurrencesituation i forbindelse med afsætningen af overskud på markedet (1988:62).
 16. Jf. nedenfor kap. 9.1.
 17. At vi må regne med regionale forskelle gennem hele det 1. årtusind e.Kr. er givet (Ørsnes 1966; Højlund Nielsen 1991). Den uens fordeling af fremmede genstande i både prestige- og forbrugssfæren viser, at på trods af ensartetheden, har der været nogle grænser, som kun sjældent er blevet overskredet. Nylygt har H.J. Madsen, for 8.-11.

- århundredes vedkommende, skitseret en opdeling af landet på baggrund af keramikstudier (1991). En anden mulighed er en vurdering af fordelingen af importerede genstande, som det er forsøgt dokumenteret i romertid, der kan antyde kontakter mellem forskellige regioner (Lund Hansen 1987).
18. Jf. ovenfor kap. 3.5.
 19. Diskussionen om en eventuel forhistorisk udnyttelse af kobberforekomster på Helgoland har endnu ikke fundet sin afslutning, og den eventuelle betydning af dette forhold for det danske område i det 1. årtusind e.Kr. kan ikke vurderes.
 20. I forbindelse med krigsbytteofre gør særlige forhold sig gældende.
 21. En undtagelse er fund af halvfærdige kværnsten i Hedeby, der hér er blevet færdiggjort og videredistribueret (Steuer 1987a).
 22. Her tænkes f.eks. på Hedeby, Ribe, Åhus og Birka.
 23. Undtagelser er bl.a. undersøgelsen af Sorte Muld på Bornholm (Watt 1991), og Toftegård ved Strøby (Tornbjerg 1995).
 5. De udspændte stammebåde fra gravpladsen Slusegård på Bornholm er eksempler på relativt små fartøjer, der i sagens natur har været anvendt i Østersøen (Crumlin-Pedersen 1991b).
 6. De nære kulturelle forbindelser mellem Danmark og det nordvestlige Tyskland og Holland tegner sig desuden klart, når man ser på den agrare bebyggelses struktur og huskonstruktioner (Haarnagel 1984b; Schmid 1984).
 7. Det må imidlertid ikke glemmes, at det kontinentale indslag var af en kaliber, der medførte en navneændring for de områder de tog i besiddelse, f.eks. i form af Essex, Wessex, Middlesex og Anglia.
 8. Jf. kap. 8.2.2.
 9. Data vedrørende det nuværende hollandske område, er i stor udstrækning meddelt af Jan Besteman, Albert Egges van Giffen Instituut voor Prae- en Protohistorie, Amsterdam, som jeg er stor tak skyldig.
 10. Navnet 'Dorestad' findes præget på mønter fra 630 e.Kr., men bebyggelsessporene fra udgravningerne af selve pladsen har ikke kunnet trækkes længere tilbage i tid end omkring 675 e.Kr. (van Es 1990:162).
 11. De øvrige huse med importeret jern fra Selsø-Vestby hører til i 9.-11. årh. Jf. kap. 5.3.2.
 12. Venligst meddelt af mus.insp. Tom Christensen, Roskilde Museum. K-6225 1490 ±65 ¹⁴C-år f. 1950, 600 e.Kr. Kal. Kalibreret ±1 s.d.: 540-640 e.Kr. (AUD 1994:287).
 13. Et eksempel er dog grubehus 23 fra Selsø-Vestby.
 14. Venligst meddelt af Jan Besteman.
 15. Tiel er lidt yngre end Dorestad, og opfattes som dennes afløser hen mod midten af 9. årh.
 16. Birka havde en lignende indre bebyggelsesstruktur (Ambrosiani 1973; Ambrosiani & Clarke 1992), mens det er interessant, at dens efterfølger fra slutningen af 10. årh., Sigtuna, tydeligvis var opbygget omkring en gade parallelt med bredden (Tesch 1990).
 17. I vinteren 1996/97 og foråret 1997 undersøgte Roskilde Museum i samarbejde med NMU fem skibsvrag af nordisk type i forskellig størrelse og udformning i Roskilde havn. De foreløbige dateringer ligger i 11.-12. årh. ROM j. nr. 1855.
 18. En sammenligning mellem de tidlige nordvesteuropæiske handelspladser af Hodges' gateway Type A' og en stor del af de danske anløbspladser fra 6.-7. årh. giver samme beskedne indtryk.
 19. I det konkrete tilfælde er det dog nærliggende at denne person har været lig kongen i Lejre og senere i Roskilde.
 20. En nærmere redegørelse for anløbspladsernes funktioner findes i kap. 7.
 21. Jf. Selsø-Vestby, kap. 4.3.2.
 22. Jf. ovenfor kap. 9.2.
 23. Hvad angår de skånske forhold, har jeg ikke et tilpas indgående kendskab til bebyggelsessporene til at kunne bedømme dette område i forhold til det nuværende Danmark. Johan Callmers udlægning af fundene fra Skåne stemmer i hvert fald ikke overens med bebyggelsens placering på Bornholm, Sjælland, Fyn og Jylland (Callmer 1991).
 24. Jf. iøvrigt den særegne gødskningsform, der blev anvendt på Mors og Fur i middelalderen (Aaby & Vegger 1997).
 25. Jf. kap. 8.

9. Besejling og bebyggelse i Danmark mellem 200 og 1100 e.Kr.

1. Jf. kap. 6.3.3.
2. I løbet af middelalderen skete det adskillige gange, at de danske lande har været splittede p.g.a. regionale særinteresser, og i 12. årh. deles riget en kort overgang i tre under Svend, Knud og Valdemar (Fenger 1989).
3. F.eks. angreb af 'saksiske sørøvere' på England i 4. årh., og senere udskibning af hjælpetropper fra det frisiske, saksiske og sydtydske område som støtte til engelske småkonger i 5. årh. (Hodges 1989; Kramer & Taayke 1996).
4. Venligst meddelt af mus.insp. Per O. Thomsen, Svendborg og Omegns Museum, der har gennemgået materialet fra Jakuszowice. Jf. desuden Thomsen i tryk og Godlowski 1986.

10. Perspektivering

1. Venligst meddelt af mus.insp. Keld Møller Hansen, Sydsjællands Museum, der takkes for tilladelse til at bruge de endnu upublicerede oplysninger. SMV j.nr. 7546.
2. Der er dels undersøgt et reguleret vandløb med et stort genstandsmateriale, dels skal den brednære del af den middelalderlige havbund nedenfor Skt. Jørgensbjerg prøvegraves i 1997/98.
 - ROM j.nr. 1813, stednr. 02.04.10., 'SKT. IBSVEJ', Roskilde Dms., Sømme h., Kbh. a. (Jf. AUD 1996 i tryk).

- ROM j.nr. 1855, stednr. 02.04.10. 'ROSKILDE HAVN', Roskilde Dms., Sømme h., Kbh. a.
3. Navnet kendes tidligst overleveret i 1231 (B. Jørgensen 1994).
 4. Hvorvidt havspejlet har stået omkring 1 m højere langs de danske kyster i 11.-13. årh. er usikkert, og der kan ikke afsiges en endegyldig kendelse på nuværende tidspunkt. Det er imidlertid værd at bemærke, at Saxo i slutningen af

1100-årene betegner sejladsen ved Roskilde Fjords munding som problematisk p.g.a. sandgrunde, der i vore dage ligger på 2 m vand. Samme Saxo fortæller om Susåens sejlbarhed: "Derpaa delte han sine Folk i tre Skarer og sendte to Tredjedele af Flaaden i Forvejen til Aaen Susaa, idet han satte nogle faa Mænd til at ro. Skibene skulde gjøre den vanskelige Sejlads op ad Aaens Krumninger og i fornødent

Fald komme Fodfolkene til undsætning. Men Natten efter at Slaget var endt, naaede Flaaden den bestemte Havn efter at være sejlet igjennem Susaa. I gamle Dage var denne Aa nemlig sejlbar, men nu er den saa tilgroet og smal, at kun faa Skibe kan komme ind i dens snævre og dorske Løb." (overs. Winkel Horn 1911:I, 285f).

Litteratur

- Aaby, B. 1992: Sjællands kulturlandskaber i jernalderen. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder*. Beretning fra et symposium 24.IV. 1990 i København. Arkæologiske Skrifter 6, pp. 209-236. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.
- 1993: Menneske og natur. I: S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klinger i muld... 25 års arkæologi i Danmark*, pp. 16-19. Det Kgl. nordiske Oldskriftselskab.
- Aaby, B. & P.B. Vegger 1997: Tykke muldlag fortæller om brug af tørvegødning. *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1995*, pp. 30-35. Det Arkæologiske Nævn.
- Adam af Bremen 1978: *Beskrivelse af øerne i Norden*. (Oversat af A.A. Lund). Wormianum.
- Albrechtsen, E. 1951: Ein Gräberfeld der jüngerer Eisenzeit auf Funen. *Acta Archaeologica XXI-1950*, pp. 234-253. København.
- 1968: *Fynske jernaldergrave III. Yngre romersk jernalder*. Fynske Studier VII. Odense.
- 1973: *Fynske jernaldergrave. Nye fund*. V. Fynske Studier X. Odense Bys Museer.
- Ambrosiani, B. 1973: *Birka. Svarta jordens hamnområde. Arkeologisk undersökning 1970- 71*. Riksantikvarieämbetet. Rapport C1. Stockholm.
- Ambrosiani, B. & H. Clarke (red.) 1992: *Early Investigations and Future Plans*. Birka Studies 1. Stockholm.
- Andersen, E. 1995: Square sails of wool. I: O. Olsen *et al* (red.): *Shipshape. Essays for Ole Crumlin-Pedersen*, pp. 249-270. The Viking Ship Museum. Roskilde.
- Andersen, H.H, P. Crabb & H.J. Madsen 1971: *Århus Sønder vold, en byarkæologisk undersøgelse*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter IX.
- Andersen, H.H., H.J. Madsen & O. Voss 1976: *Danevirke*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, bind XIII.
- Andersen, H.H. & H.J. Madsen 1986: Byudgravning ved Århus Katedralskole. *Kuml 1985*, pp. 35-95. Jysk Arkæologisk Selskab.
- Andersen, M. 1985: Langs Lammegade - fra vikingetid til nutid i den sydlige udkant af det gamle Roskilde. *ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1984-85*, pp. 63-80. Roskilde Museums Forlag.
- 1992: Rigets hovedby 1080-1300. I: F.A. Birkebæk, E. Verwohlt & M. Høj (red.): *Roskilde bys historie - tiden indtil 1536*, pp. 119-232. Roskilde Museums Forlag.
- 1996: Absalons Roskilde. I: F. Birkebæk, T. Christensen & I. Skovgaard-Petersen (red.): *Absalon, fædrelandets fader*, pp. 91-105. Roskilde Museums Forlag.
- Andersen, M., M. Høj & S.A. Sørensen 1986: Vikingetidshus fra Bredgade i Roskilde. *ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1986*, pp. 33-50. Roskilde Museums Forlag.
- Andersen, S.Th. 1991: Natural and Cultural Landscapes Since the Ice Age Shown by Pollen Analyses from Small Hollows in a Forested Area in Denmark. *Journal of Danish Archaeology, vol. 8-1989*, pp. 188-199. Odense University Press.
- Andersen, S.W. 1990: Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder. *Kuml 1988-89*, pp. 249- 287. Jysk Arkæologisk Selskab.
- 1995: Lejre - skibssætninger, vikingegrave, Grydehøj. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1993*, pp. 7-142. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- Andersson, E. 1996: *Textilproduktion i arkeologisk kontekst. En metodstudie av yngre järnålderboplatser i Skåne*. University of Lund. Institute of Archaeology. Report Series No. 58. Lund.
- Andrén, A. 1976: Stadsbilden. I: A.W. Mårtensson (red.) 1976: *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*, pp. 21-40. Archaeologica Lundensia VII. Lund.
- 1985: *Den urbana scenen - Städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Malmö.
- Aner, E. & K. Kersten 1973: *Die Funde der älteren Bronzezeit des nördlichen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen*. Band I. Frederiksborg und Københavns Amt. Nationalmuseet.
- Arnold, C.J. 1988: *An archaeology of the early Anglo-Saxon kingdoms*. Routledge, London.
- AUD (Arkæologiske Udgravninger i Danmark). Udgives af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. København.
- Axboe, M. 1991: Guld og guder i folkevandringstiden. Brakteaterne som kilde til politisk/religiøse forhold. I: C. Fabech & J. Ringtved (red.): *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*, pp. 187-202. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, 1991. Højbjerg.
- Ayers, B.S. 1994: *Excavations at Fishergate, Norwich, 1985*. East Anglian Archaeology. Report No. 68. Field Archaeology Division, Norfolk Museums Service.

- Bach, H. & S. Dušek 1971: *Slawen in Thüringen*. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringen. Weimar.
- Baran, V.D. 1991: Entstehung und Ausbreitung der frühslawischen Kulturen. I: M. Müller-Wille (red.): *Starigrad/Oldenburg. Ein slawischer Herrschersitz des frühen Mittelalters in Ostholstein*, pp. 29-51. Karl Wachholtz Verlag Neumünster.
- Becker, C.J. 1980: Viking-Age Settlements in Western and Central Jutland. Recent Excavations. *Acta Archaeologica* vol. 50 - 1979, pp. 89-94. København.
- 1981: The coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c 1040-c 1046. Studies in the Northern Coinages of the Eleventh Century. *Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab, Historisk filosofiske Skrifter* 9:4. København.
- Bencard, M. (red.) 1981: *Ribe Excavations 1970-76, vol. 1*. Esbjerg.
- Bencard, M. & L.B. Jørgensen 1990: Excavation and Stratigraphy. I: M. Bencard (red.): *Ribe Excavations 1970-76, vol. 4*. Esbjerg.
- Bertelsen, J.B. 1993: Nederby på Fur - en landsby grundlagt i yngre jernalder. Et bidrag til belysning af vikingetidens bebyggelsen i den vestlige del af Limfjorden. *Kuml* 1990, pp. 99-118. Jysk Arkæologisk Selskab.
- Besteman, J.C. 1974: Carolingian Medemblik. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, jaargang 24, 1974*, pp. 43-106. Amersfort.
- Binderup, M. 1986: *Geologi og geomorfologi på Halsnæs og i den nordlige del af Roskilde fjord*. Upubl. rapport over de geologiske forhold omkring Lynæs. Nationalmuseets Skibshistoriske Laboratorium.
- 1996: Det fynske landskabs tilblivelse I: O. Crumlin-Pedersen, E. Porsmose & H. Thrane (red.) 1996: *Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder*, pp. 23-32. Odense University Press.
- Birkebak, F. 1979: Det ældste Roskilde. *13 bidrag til Roskilde by og egns historie*, pp. 81-92. Roskilde Museum.
- 1992: Fra handelsplads til metropol 950-1080. I: F.A. Birkebak, E. Verwohlt & M. Høj 1992: *Roskilde bys historie - tiden indtil 1536*, pp. 37-118. Roskilde Museums Forlag.
- Birkebak, F. & H.C. Vorting 1979: Sven Grathes vold og grav omkring Roskilde. *Historisk årbog fra Roskilde amt*, pp. 103-127. Historisk Samfund for Roskilde Amt.
- Bodilsen, I. 1993: Kregme i vikingetiden. *Arkæologi i Frederiksborg amt 1983-1993*, pp. 115-140. Frederiksborg amts museumsråd.
- Bondesen, E. 1982: Havspejlsændringer og strandlinier. En geologisk-arkæologisk oversigt med særligt henblik på Roskilde fjord. *Historisk Årbog for Roskilde amt*, pp. 45-67. Historisk Samfund for Roskilde Amt. Revideret særttryk, Roskilde Universitets Center.
- 1993: *Himmelev sogns geologiske naturhistorie*. Institut for miljø, teknologi og samfund. Roskilde Universitetscenter.
- 1994: Kilder og kildekalk. I: F.A. Birkebak, E. Verwohlt & M. Høj (red.): *Roskilde bys historie - tiden indtil 1536*, pp. 128-129. Roskilde Museums Forlag.
- Bondesen, E., T.T. Andersen, J. Christiansen & H. Suadicani 1991: *Roskilde fjord. Geologiske undersøgelser omkring Eskilsø og Frederikssund*. Institut for Miljø, Teknologi og Samfund. Roskilde Universitetscenter.
- Brandt, K. 1977: Die Ergebnisse der Grabung in der Marsch-siedlung Bentumersiel/Unterems in den Jahren 1971-1973. *Probleme der Küstenforschung im Südlichen Nordseegebiet* 12.
- 1984: Siedelräume. Niedersachsen. I: Kossack, G. K-E. Behre & P. Schmid (red.): *Ländliche Siedlungen. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und frühstädtischen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jahrhundert v. Chr. bis zum 11. Jahrhundert n. Chr. Band 1*, pp. 147-166. Acta Humaniora. Deutsche Forschungsgemeinschaft, Bonn.
- 1985: Die Bedeutung der Langwurten für die frühmittelalterliche Wirtschaft in der Nordseemarsch. I: K. Düwel e.a. (red.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil III. Der Handel des frühen Mittelalters. Berichte über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1980 bis 1983*, pp. 291-311. Abhandlungen der Akad. der Wissenschaften in Göttingen. Göttingen
- Brendalsmo, A.J. 1994: *Tønsberg før år 1000. Fra gård til by*. Universitetets Oldsaksamling 28. Oslo.
- Brumfiel, E.M. & T.K. Earle 1987: Specialization, exchange and complex societies: an introduction. I: Brumfiel, E.M. & T.K. Earle (red.): *Specialization, exchange and complex societies*. New Directions in Archaeology, pp. 1-9. Cambridge.
- Bugge, A. 1906: Die nordeuropäischen Verkehrswege im frühen Mittelalter und die Bedeutung der Wikinger für die Entwicklung des europäischen Handels und der europäischen Schifffahrt. I: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* IV/1906, pp. 227-277.
- Busck, S. 1991: Byer og handel i Limfjordsområdet i 1600-1700-årene. I: *Limfjordsprojektet. Rapport 2. Geologi, vegetationshistorie og bebyggelse omkring Limfjorden*, pp. 85-97. Århus.
- Callmer, J. 1977: *Trade beads and bead trade in Scandinavia ca. 800-1000 AD*.
- 1982: Production Site and Market Area. Some Notes on Fieldwork in Progress. *MLUHM 1981-82. New Series, vol. 4*, pp. 135-165. Lund.
- 1988: Three fundamental perspectives for the study of trade and exchange in Northern Europe in the second half of the first millennium A.D. *Trade and exchange in Prehistory. Studies in honour of Berta Stjernquist*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No. 16, pp. 261-270. Lund.
- 1991: Platser med anknytning till Handel och Hantverk i yngre järnålder. Exempel från södra Sverige. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingsamfund og kongemagt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, pp. 29-48. Højbjerg.
- 1994: Urbanization in Scandinavia and the Baltic Region c. AD 700-1100:

- Trading Places, Centres and Early Urban Sites. I: B. Ambrosiani & H. Clarke (red.): *Developments Around the Baltic and the North Sea in the Viking Age*. The twelfth Viking Congress. Birka Studies 3, pp. 50-70. Stockholm.
- Capelle, T. 1976: Die frühgeschichtlichen Metallfunde von Domburg 1/2. *R.O.B. Nederlandse Oudheden* 5.
- Carlsson, D. 1987: Äldre hamnar - ett hotat kulturarv. *Fornvännen* vol. 82, pp. 6-17. Stockholm.
- 1991: Harbours and trading places on Gotland. I: O. Crumlin-Pedersen (red.): *Aspects of Maritime Scandinavia AD 200 - 1200. Proceedings of the Nordic Seminar on Maritime Aspects of Archaeology, Roskilde, 13th-15th March, 1989*, pp. 145-158. Vikingeskibshallen. Roskilde.
- Carver, M.O.H. 1990: Pre-Viking traffic in the North Sea. I: S. McGrail (red.): *Maritime Celts, Frisians and Saxons*. CBA Research Report No. 71, pp. 117-125. Nottingham.
- Christensen, C. 1995: The littorina transgressions in Denmark. I: A. Fischer (red.): *Man and Sea in the Mesolithic. Coastal Settlement above and below present Sea Level*. Oxbow Monograph 53, pp. 15-22. Oxbow Books, Oxford.
- Christensen, H. & B. Nielsen (red.) 1988: *Havbundsundersøgelser. Råstoffer og fredningsinteresser. Roskilde fjord. Oversigt*. Skov- og Naturstyrelsen.
- Christensen, K. 1995: Kanhave-kanalen. I: H.H. Hansen & B. Aaby (red.): *Stavns Fjord - et natur- og kulturhistorisk forskningsområde på Samsø*, pp. 99-117. København.
- Christensen, P.B. & E. Johansen 1992: En handelsplads fra yngre jernalder og vikingetid fra Sebbesund. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1991, pp. 199-230. København.
- Christensen, T. 1982: Gerdrup-graven. *ROMU II. Årsskrift fra Roskilde Museum* 1981, pp. 19-28. Roskilde.
- 1983: Vindinge - en oversigt over de nyeste udgravninger. *ROMU. Årsskrift for Roskilde Museum* 1982, pp. 11-26. Roskilde Museum.
- 1990: Margrethehåb. A Settlement Site of the Early Middle Ages at Roskilde, Zealand. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 7, pp. 205-215. Odense University Press.
- 1991: *Lejre - Syn og sagn*. Roskilde Museums Forlag.
- 1992a: Gård og storgård - landsby og landingsplads. Eksempler på bebyggelsesformer i Roskildeegnens jernalder. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder. Beretning fra et symposium 24.IV.1990 i København*, pp. 81-90. Arkæologiske Skrifter 6. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.
- 1992b: Før Roskilde ca. 8000 f.Kr. - 950 e.Kr. I: F.A. Birkebæk, E. Verwohlt & M. Høj 1992: *Roskilde bys historie - tiden indtil 1536*, pp. 17-36. Roskilde Museums Forlag.
- 1993: Lejre beyond the Myth. *Journal of Danish Archaeology* vol. 10 - 1991, pp. 163-185. Odense University Press.
- 1995: Lidt om Lejres lokalisering og en søforklaring. *ROMU. Årsskrift for Roskilde Museum* 1994, pp. 13-24. Roskilde Museums Forlag.
- Christensen, V. & J. Kousgaard Sørensen 1972: *Stednavneforskning I*. København.
- Christiansen, D. Veien & T. Roland 1996: En høvdingegård og andre jernalderhuse på Stevns. *Fra fortid til fremtid med KONTEK*, pp. 42-45. Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.
- Christoffersen, J. 1996: Arkæologiske kilder. I: O. Crumlin-Pedersen, E. Porsmose & H. Thrane (red.) 1996: *Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder*, pp. 33-42. Odense University Press.
- Christoffersen, J. & E. Porsmose 1996: Den fynske kystzones bebyggelsesmønstre i jernalder, vikingetid og middelalder. I: Crumlin-Pedersen, O., E. Porsmose & H. Thrane (red.) 1996: *Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder*, pp. 154-160. Odense University Press.
- Christoffersen, A. 1989: Kjøpe, selge, bytte, gi. Vareutveksling og byoppkomst i Norge ca. 800-1100: En modell. I: A. André (red.): *Medeltidens fødsel*. Symposier på Krapperrups borg 1, pp. 109-145. Lund.
- Cinthio, H. 1980: The Løddekøpinge Investigation III. The early Medieval Cemetery. *MLUHM, New Series* vol. 3, 1979-80, pp. 112-131. Lund.
- Cowie, R. & R. Whytehead 1989: Lundenwic: the archaeological evidence for middle Saxon London. *Antiquity* vol. 63 Number 241, pp. 706-718. Oxford.
- Crumlin-Pedersen, O. 1973: Helnæs-spærringen. *Fynske Minder*, pp. 29-48. Odense.
- 1978: *Søvejen til Roskilde*. Vikingeskibshallen. Roskilde.
- 1979: Lynæsskibet og Roskilde Søvej. I: F.A. Birkebæk (red.): *13 bidrag til Roskilde bys historie*, pp. 65-77. Roskilde.
- 1991a: Søfart og samfund i Danmarks vikingetid. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingsamfund og kongemagt. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2*, pp. 181-208. Højbjerg.
- 1991b: Bådgrave og gravbåde på Slusegård. *Slusegårdgravpladsen III. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV: 3*, pp. 93-266. Højbjerg.
- 1992: Hedeby as a major port. *Ellevte tværfaglige vikingesymposium*, pp. 27-37. Forlaget Hikuin. Højbjerg.
- 1996: Studiet af det maritime kulturlandskab. I: O. Crumlin-Pedersen, E. Porsmose & H. Thrane (red.) 1996: *Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder*, pp. 10-20. Odense University Press.
- 1997: *Viking-Age Ships and Shipbuilding in Hedeby/Haithabu and Schleswig*. Ships and Boats of the North, vol. 2. Vikingeskibshallen, Roskilde.
- Dalton, G. 1969: Theoretical Issues in Economic Anthropology. *Current Anthropology*, vol. 10 No. 1.
- Dalsgaard, K. 1985: Matrikelkortet fra 1844 anvendt til rekonstruktion af det udrænedede landskab. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1984, pp. 282-302. Det Kgl. nordiske Oldskiftselskab. København.
- Dalsgaard, K., P. Nørnberg & I. Sørensen 1995: An attempt to reconstruct the landscape in the Iron Age. I: U. Lund Hansen - et al. 1995: *Himlingøje - Seeland - Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen*, pp. 32-49. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Band 13. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Danmarks Kirker bind II, III og IV*. København.

- Danmarks længste udgravning. Arkæologi på naturgassens vej 1979-86. Red. af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. Poul Kristensens Forlag.
- Danmarks Stednavne Nr. 2. 1929: *Frederiksborg Amts Stednavne*. Udg. af Stednavneudvalget. København.
- Eggers, H.J. 1951: *Der römische import im freien Germanien*. Atlas der Urgeschichte Bd. 1. Hamburg.
- Ellmers, D. 1972: *Frühmittelalterliches Handelsschiffahrt in Mittel- und Nordeuropa*. Neumünster.
- 1985: Die Bedeutung der Friesen für die Handelsverbindungen des Ostseeraumes bis zur Wikingerzeit. *Acta Visbyensia VII*, pp. 7-54. Visby.
- Engelhardt, C. 1969: *Sønderjyske og Fynske Mosefund I-III*. ZAC.
- Enghoff, I. Bødker i tryk: A medieval herring industry in Denmark - and the importance of herring in eastern Denmark. *Archaeofauna*. Madrid.
- Ersgård, L. 1988: "Vår Marknad i Skåne". *Bebyggelse, handel och urbanisering i Skånör och Falsterbo under medeltiden*. Lund Studies in Medieval Archaeology 4. Lund.
- Es, W.A. van 1969: *Excavations at Dorestad*. Berichten voor het Oudheidkundig Bodenunderzoek 19.
- 1990: Dorestad centred. I: J.C. Besteman, J.M. Bos & H.A. Heidinga (red.): *Medieval Archaeology in the Netherlands*. Studies presented to H.H. van Regteren Altena, pp. 151-182. Van Gorcum. Assen.
- Es, W.A. van & W.J.H. Verwers 1980: *Excavations at Dorestad 1. The Harbour: Hoogstraat I*. Nederlandse Oudheden 9. Amersfoort.
- Fabech, C. 1991: Samfundsorganisation, religiøse ceremonier og regional variation. I: C. Fabech & J. Ringtved (red.) *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11.-15. april 1989. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII*, pp. 283-303. Højbjerg.
- Fenger, O. 1989: "Kirker rejses alle vegne" 1050-1250. *Gylvendals og Politikens Danmarkshistorie, bind 4*. København.
- Feveile, C. 1994: The Latest News from Viking Age Ribe: Archaeological Excavations 1993. I: B. Ambrosiani & H. Clarke (red.): *Developments Around the Baltic and the North Sea in the Viking Age*. The twelfth Viking Congress. Birka Studies 3, pp. 91-99. Stockholm.
- Feveile, C. & S. Jensen 1993: Sceattasfundene fra Ribe, - nogle arkæologiske kendsgerninger. *By, marsk og geest 5. Årsberetning 1992*, pp. 33-40. Den antikvariske Samling i Ribe.
- Filipowiak, W. 1991: *Wolin - Jomsborg. En Vikingetids-Handelsby i Polen*. Roskilde Museums Forlag.
- Fraes Rasmussen, se Rasmussen, U. Fraes
- Frandsen, L.B. 1989: En keramiklagfølge fra det ældste Ribe. Udgravninger 1985-86, Nicolajgade 8. *Bebyggelser og keramik fra 4.-9. århundrede*, pp. 35-42. Seminar på Esbjerg Museum 19.-20. marts 1987. Esbjerg.
- Frandsen, L.B. & S. Jensen 1988: Pre-Viking and Early Viking Age Ribe. Excavations at Nicolaigade 8, 1985-86. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 6 - 1987, pp. 175-189. Odense University Press.
- Frank, R. 1994: King Cnut in the verse of his skalds. I: A. Rumble (red.) 1994: *The Reign of Cnut: King of England, Denmark and Norway*, pp.106-124. Leicester.
- Gabriel, I. 1991: Hofkultur, Heerwesen, Burghandwerk, Hauswirtschaft. I: M. Müller-Wille (red.): *Starigard/Oldenburg. Ein slawischer Herrshersitz des frühen Mittelalters in Ostholstein*, pp. 181-250. Karl Wachholz Verlag Neumünster.
- Gabriel, I. & T. Kempe 1991: Ausgrabungsmethode und Chronologie. I: M. Müller-Wille (red.): *Starigard/Oldenburg. Ein slawischer Herrshersitz des frühen Mittelalters in Ostholstein*, pp. 123-148. Karl Wachholz Verlag Neumünster.
- Gaimster, M. 1991: Money and Media in Viking Age Scandinavia. I: R. Samson (red.): *Social approaches to viking studies*, pp. 113-122. Cruithne Press. Glasgow.
- Godlowski, K. 1986: Jakuszowice. *Recherches archæologiques de 1984*, pp. 23-34. Kraków.
- Grøngaard Jeppesen, T., se Jeppesen.
- Gøthche, M. 1995: Båden fra Gislinge. *Nationalmuseets Arbejdsmark 1995*, pp. 185-198. København.
- Haarnagel, W. 1951: Die Flachabdeckung der Wurt Hessens am Jadebusen bei Wilhelmshaven und ihr vorläufiges Ergebnis. *Germania* 29, pp. 223ff.
- 1955: Die frühgeschichtliche Handels-Siedlung Emden und ihre Entwicklung bis ins Mittelalter. *Emder Jahrbuch* 35, pp. 9-78.
- 1979: *Die Grabung Feddersen Wierde. Die Ergebnisse der Ausgrabungen der vorgeschichtlichen Wurt Feddersen Wierde bei Bremerhaven in den Jahren 1955 bis 1963, II: Methode, Hausbau, Siedlungs- und Wirtschaftsformen sowie Sozialstruktur*. Feddersen Wierde 2.
- 1984a: Die frühgeschichtliche Handelssiedlung Emden und ihre Entwicklung bis zum Mittelalter. I: H. Jankuhn, K. Schietzel & H. Reichstein (red.) 1984: *Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und frühstädtischen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jahrhundert v. Chr. bis zum 11. Jahrhundert n. Chr. Band 2*, pp. 114-135. Acta Humaniora. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Bonn.
- 1984b: Hausbau. I: H. Jankuhn, K. Schietzel & H. Reichstein (red.) 1984: *Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und frühstädtischen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jahrhundert v. Chr. bis zum 11. Jahrhundert n. Chr. Band 2*, pp. 167-193. Acta Humaniora. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Bonn.
- Hansen, K. Møller, 1995: Østergård - En enkeltgård fra det 4.-5. århunderede e.Kr. Status over jernalderbosættelsen på Stevns og Sydsjælland. *Kulturhistoriske Studier*, pp. 65-79. Sydsjællands Museum. Vordingborg.
- Hansen, P. B. 1994: Næstved - by og stad. Næstved i yngre jernalder og middelalder - bidrag til en status. *Liv og levn 8 - 1994*. Næstved.
- Hansen, S.S. 1987: Hagelsegård. En nordsjællandsk boplads fra yngre vikingetid. *Fra det gamle Frederiksværk. Årbog 1987*. Frederiksværkegnens Museum.

- Hansen, T.E. 1989: Dateringsproblemer i yngre jernalder, set ud fra Nørre Snede-bebyggelsen. *Bebyggelse og keramik fra 4.-9. århundrede*, pp. 43-47. Seminar på Esbjerg Museum 19.-20. marts 1987. Esbjerg Museum.
- 1996: Et jernalderhus med drikkeglas i Dejbjerg, Vestjylland. *Kuml 1993-94*, pp. 211-237. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Hansen, T.E., S. Hvass & D.K. Mikkelsen 1991: Landbebyggelserne i 7. århundrede. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2. Høvdingesamfund og Kongemagt*, pp. 17-27. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, 1991. Højbjerg.
- Hansen, U. Lund 1978: International stormagt kontra randområder. Handel i romersk og ældre germansk jernalder. *Förtryck av mötesföredrag. XV nordiska arkeologmötet*. Visby.
- 1987: *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besondere Berücksichtigung Nordeuropas*. Nordiske Fortidsminder serie B. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- 1988a: Handelszentren der römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Dänemark. I: B. Hårdh e.a. (red.): *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in honour of Berta Stjernquist. Acta Lundsia, Series in Octo. No. 16*, pp. 155-166. Lund.
- 1988b: Handelscentre i Danmark i romersk og ældre germansk jernalder. *Festskrift til Olaf Olsen på 60-års dagen den 7. juni 1988*, pp. 79-90. Det kgl. nordiske Oldskriftselskab, København.
- 1988c: Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinavien og på Kontinentet. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat i Danmark 1*, pp. 21- 36. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, 1988. Højbjerg.
- 1991: Himlingøje-undersøgelserne. Om baggrunden for Stevnsområdet's rige gravfund i yngre romertid. I: C. Fabeck & J. Ringtved (red.) *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandrings-tid*. Beretning 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11. - 15. april 1989, pp. 85-108. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII.
- 1993: Jernalder og vikingetid. I: S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klinger i muld... 25 års arkæologi i Danmark*, pp. 168-171. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- 1995: Himlingøje - Seeland - Europa. Überregionale Betrachtungen. I: U. Lund Hansen et al. 1995: *Himlingøje- Seeland- Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen*, pp. 385-416. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Band 13. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Hansson 1967: Gotländska tingshamnar. *Gotländskt Arkiv*. Visby.
- Havemann, K. 1987: Dendrochronological dating of a water-mill structure at Omgård, Western Jutland. *Acta Archaeologica, Vol. 57-1986*, pp. 205-210. København.
- Hedeager, L. 1978a: Processes towards State Formation in Early Iron Age Denmark. I: *New Directions in Scandinavian Archaeology. Studies in Scandinavian Prehistory and Early History 1*, pp. 217-223. The National Museum of Denmark.
- 1978b: A Quantitative Analysis of Roman imports in Europe North of the Limes (0-400A.D.), and the Question of Roman-Germanic Exchange. I: *New Directions in Scandinavian Archaeology. Studies in Scandinavian Prehistory and Early History 1*, pp. 191-216. The National Museum of Denmark.
- 1988: Money Economy and Prestige Economy in the Roman Iron Age. I: B. Hårdh e.a. (red.): *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in honour of Berta Stjernquist. Acta Lundsia, Series in Octo. No. 16.*, pp. 147-153. Lund.
- 1990: *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag.
- Hedegaard, K.R. 1992: Bronzestøberhåndværket i yngre germanertid og tidlig vikingetid i Skandinavien. Teknologi og organisation. *Lag 3. Kulturlaget*, pp. 75-94. Højbjerg.
- Heidinga, H.A. 1987: *Medieval Settlement and Economy North of the Lower Rhine. Archaeology and history of Kootwijk and the Veluwe (the Netherlands)*. Van Gorcum.
- Henriksen, M.B. 1994: Vikinger på Fyns Hoved. *Fynske Minder 1994*, pp. 181-191.
- 1996: Strandby Gammeltoft - en sydfynsk anløbsplads fra yngre germanertid og vikingetid. *Marinarkæologisk Nyhedsbrev, nr. 6*, pp. 9-13. Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter. Roskilde.
- Hill, D., D. Barrett, K. Maude, J. Warburton & M. Worthington 1990: Quentovic defined. *Antiquity vol. 64 Number 242*, pp. 51-58. Oxford.
- Hines, J. 1984: *The Scandinavian Character of Anglian England in the pre-Viking Period*. BAR British Series 124. Oxford.
- 1996: Tidlig kontakt over Nordsjøen og de bakenforliggende årsaker. I: J.F. Krøger & H-R. Naley (red.): *Nordsjøen. handel, religion og politikk*. Karmøyseminaret 1994 og 1995, pp. 18- 30. Vikingfestivalen - Karmøy kommune. Dreyer Bok.
- Hirth, K.G. 1978: Inter-regional trade and the formation of prehistoric gateway communities. *American Antiquity 43*, pp. 25-45
- Hodges, R.1982a: *Dark Age Economics. The Origins of towns and Trade A.D. 600-1000*. Duckworth. London.
- 1982b: The evolution of gateway communities: their socio-economic implications. I: C. Renfrew & S. Shennan (red.): *Ranking, Ressource and Exchange*, pp. 117-123. Cambridge
- 1988: *Primitive and Peasant Markets*. Oxford.
- 1989: *The Anglo-Saxon Achievement. Archaeology and the beginnings of English society*. Duckworth.
- Hodges, R.A. & D. Whitehouse 1983: *Mohammad, Charlemagne and the Origins of Europe*. Duckworth. London.

- Hoff, A. & J. Jeppesen 1994: Todderup. En udgravet torpbebyggelse og torperne historisk belyst. *Kuml* 1991-92, pp. 165-188. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Holmberg, B. 1980: *Stednavne som kulturhistorisk kilde. En samfærdselshistorisk undersøgelse*. Akademisk Forlag. København.
- Hornsherred undersøgelsen 1977: Det Nordiske Ødegårdsprojekt. Publ. 2. København.
- Hübener, W. 1959: *Die Keramik von Haithabu*. Die Ausgrabungen in Haithabu, 2. Band. Neumünster.
- Hurst, J.G. 1976: The Pottery. I: D.M. Wilson (red.): *The Archaeology of Anglo-Saxon England*. Cambridge University Press.
- Hvass, S. 1980: Vorbasse. The Viking-age Settlement at Vorbasse, Central Jutland. *Acta Archaeologica*, vol. 50 - 1979, pp. 137-172. København.
- 1982: Huse fra romersk og germansk jernalder i Danmark. I: B. Myhre, B. Stoklund & P. Gjørder (red.): *Vestnordisk byggeskikk gennem to tusen år*. AmS-Skrifter 7, pp. 131-145. Stavanger.
- 1985: Hodde. *Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder*. Arkæologiske Studier VII. Universitetsforlaget. Akademisk Forlag. København.
- 1988: Jernalderens bebyggelse. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Jernalderens stammesamfund. Fra Stamme til Stat i Danmark 1*, pp. 53-92. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, 1988. Højbjerg.
- 1993: Bebyggelsen. I: S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klinger i muld... 25 års arkæologi i Danmark*, p. 187-194. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Hyenstrand, Å. 1979: Iron and iron economy in Sweden. I: H. Clarke (red.): *Iron and prehistoric man in Sweden*, pp. 134-156. Stockholm.
- Højlund Nielsen, se Nielsen
- Høy, T. & J. Dahl 1996: *Danmarks søer. Søerne i Frederiksborg Amt*. Strandbergs Forlag.
- Hårdh, B. 1992: Silberökonomien im Ostseegebiet. B. Hårdh & B. Wyszomirska-Werbar (red.) *Contacts across the Baltic Sea during the Late Iron Age 5th-12th centuries*. Baltic Sea Conference, Lund October 25-27, 1991. University of Lund, Institute of Archaeology report Series No. 43, pp. 139-147. Lund.
- Ilkjær, J. 1991: Mosefundene i perspektiv. I: C. Fabech & J. Ringtved (red.): *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11.-15. april 1989*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, pp. 277-282. Højbjerg.
- Ilkjær, J., A. Jouttijärvi & J. Andresen 1994: *Illerup ådal. Proveniensbestemmelse af jern fra Illerup ådal - et pilotprojekt*. Illerup ådal. Små skrifter 1. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Ingemann-Pedersen, J. 1986: *Susåen og den danneskiold-samsøeske kanal*. Historisk Årbog for Præstø Amt 1986. Glumsø.
- Jacobsson, B. 1987: Oden. Ett vikingakvarter i staden Trelleborg. *Ale* nr. 2, pp. 1-10. Lund
- 1995: En skånsk trelleborg. *Trelleborgen*, pp. 15-28. Föreningen Trelleborgen i Trelleborg.
- Jankuhn, H. 1976: *Haithabu. Ein Handelsplatz der Wikingerzeit*. Neumünster.
- 1987: Kriterien für Handelsgut im archäologischen Fundmaterial. (Diskussionsbeitrag). I: K. Düwel, H. Jankuhn, H. Siems & D. Timpe (udg.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil III. Der Handel des frühen Mittelalters*. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen.
- Jensen, J. 1979: *Oldtidens samfund. Tiden indtil år 800*. Dansk socialhistorie. Gyldendal.
- Jensen, L.B. 1992: Vikingetidens Aggersborg set i lyset af Limfjordsegnenes kulturgeografi. *Limfjordsprojektet, rapport nr. 5. Kommunikation ved Limfjorden i fortid og nutid*, pp. 55-67. Århus.
- Jensen, S. 1982: Stengården, an East Jutland occupation Site from the Early Germanic Iron Age. *Journal of Danish Archaeology* vol. 1, pp. 119-125. Odense University Press.
- 1985: Hvad 100 km læhegn gemte. *Mark og Montre 1985*. Kulturhistoriske museer i Ribe Amt.
- 1986a: Et grubehus fra Darum. Bidrag til keramikudviklingen gennem 6. årh. e.Kr. *Kuml* 1985, pp. 111-121. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- 1986b: Det ældste Ribe - og vikingetidens begyndelse. *Beretning fra femte tværfaglige vikingetidssymposium*, pp. 7-22. Forlaget Hikuin og afd. for middelalderarkæologi, Århus Universitet.
- 1990a: Handel med dagligvarer i vikingetiden. *Hikuin* vol. 16, pp. 119-138. Højbjerg.
- 1990b: Ribes befæstning i vikingetiden. *Mark og Montre 1990*, pp. 69-73. Esbjerg.
- 1991a: *Ribes vikinger*. Ribe.
- 1991b: Dankirke - Ribe. Fra handelsgård til handelsplads. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): *Høvdingesamfund og Kongemagt. Fra Stamme til Stat 2*, pp. 73-88. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Højbjerg.
- Jensen, V. & J. Ulriksen 1989: Sønderø, - en anløbsplads fra yngre jernalder og vikingetid. *ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1988*, pp. 5-14. Roskilde.
- Jeppesen, J. & H.J. Madsen 1990: Stormandsgård og kirke i Lisbjerg. *Kuml* 1988-89, pp. 289- 310. Jysk Arkæologisk Selskab.
- Jeppesen, T. Grøngaard 1978: Oldtidsbebyggelse - middelalderbebyggelse. Kontinuitet eller brud? *Hikuin* 4, pp. 117-124. Højbjerg.
- Jouttijärvi, A. 1994: Om muligheden for proveniensbestemmelse af jern. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1992, pp. 183-191. Det Kgl. nordiske Oldskriftselskab. København.
- Jönsson, J.H. 1992: Gravplads fra yngre germansk jernalder og vikingetid i Smørum sogn, Københavns amt. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder. Beretning fra et symposium 24.IV.1990 i København*, pp. 37-50. Arkæologiske Skrifter 6. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.

- Jørgensen, B. 1977: Stednavnematerialet. I: *Hornsherred undersøgelsen*. Det Nordiske Ødegårdsprojekt. Publ. 2, pp. 55-65. København.
- 1985: Forsvundne stednavne i Roskilde amt. *Historisk årbog fra Roskilde amt 1984-85*, pp. 35-58. Historisk Samfund for Roskilde amt. Roskilde.
- 1986: Forsvundne stednavne fra Roskilde amt II. *Historisk årbog fra Roskilde amt*, pp. 41- 66. Historisk Samfund for Roskilde amt. Roskilde.
- 1994: *Stednavne ordbog*. Gyldendal.
- Jørgensen, E. 1968: Sønder Vilstrup-fundet. En gravplads fra ældre jernalder. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, pp. 32-90. Det Kgl. nordiske Oldskriftselskab. København.
- Jørgensen, L. 1988: Family Burial Practices and Inheritance Systems. The Development of an Iron Age Society from 500 BC to AD 1000 on Bornholm, Denmark. *Acta Archaeologica vol. 58 - 1987*, pp. 17-53. København.
- 1990: *Bækkegård and Glasergård. Two Cemeteries from the Late Iron Age on Bornholm*. Arkæologiske Studier, volume VIII. Akademisk Forlag, København.
- 1994: The Find Material from the Settlement of Gudme II - Composition and Interpretation. I: P.O. Nielsen e.a. (red.): *The Archaeology of Gudme and Lundeberg. Papers presented at a Conference at Svendborg, October 1991*, pp. 53-63. Arkæologiske Studier vol. XX, Akademisk Forlag. Universitetsforlaget. København
- 1995a: Stormandsæder og skattefund i 3.-12. århundrede. *Fortid og Nutid 2, juli 1995*, pp. 83-110. Dansk historisk Fællesråd.
- Jørgensen, L. & A. Nørgaard Jørgensen 1997: *Nørre Sandegård Vest. A Cemetery from the 6th-8th Centuries on Bornholm*. Nordiske Fortidsminder, bind 14. Serie B. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Jørgensen, L. & L. Pedersen 1996: Vikinger ved Tissø. Gamle og nye fund fra et handels- og håndværkscenter. *Nationalmuseets Arbejdsmark 1996*, pp. 22-36. København.
- Jørgensen, L.B. & P. Eriksen 1995: *Trabjerg. En vestjysk landsby fra vikingetiden*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXI:1. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Jørgensen, O. 1986: Færgefarten på Roskilde fjord. *ROMU. Årskrift fra Roskilde Museum 1984-85*, pp. 129-180. Roskilde Museums Forlag.
- Jørgensen, A. Nørgård 1992: Weapon sets in Gotlandic grave finds from 530-800 A.D.: A chronological analysis. I: L. Jørgensen (ed.): *Chronological Studies of Anglo-Saxon England, Lombard Italy and Vendel Period Sweden*. Arkæologiske Skrifter 5. København.
- Kelly, S. 1992: Trading privileges from eighth-century England. *Early Medieval Europe, vol. 1, No. 1, 1992*, pp. 3-28.
- Kirpichnikov, A. & V. Nazarenko 1993: Fortidens Staraja Ladoga. I: M. Andersen & F. Birkebæk (red.): *Vikingernes Rusland - Staraja Ladoga og Novgorod*, pp. 11-26. Roskilde Museums Forlag.
- Kletler, P. 1924: *Nordwesteuropas Verkehr, Handel und Gewerbe im frühen Mittelalter*. Wien
- Knudsen, S.Aa. 1982: *Landskab og oldtid. Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner*. De Historisk-Topografiske Selskaber for Lyngby-Taarbæk Kommuner.
- Kousgård Sørensen, se Sørensen
- Kramer, E. & E. Taayke 1996: Frisere langs Nordsøkysten fra 400 til 1000 e.Kr. I: E. Kramer (red.): *Frisere, Saksere og Danere - kulturer ved Nordsøen, 400 til 1000 e.Kr.*, pp. 9-23. Uitgeverij Van Wijnen - Franeker.
- Krins, H. 1968: *Die frühen Steinkirchen Dänemarks*. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Hamburg.
- Kromann, A. 1985: Kufiske dirhemer fremkommet i Danmark efter 1938. *Hikuin 11*, pp. 51- 62.
- Kromann, E. 1976: *Det danske Rige i den ældre vikingetid*. København.
- Kunow, J. 1985: Zum Handel mit römischen Importen in der Germania libera. I: K. Düwel e.a. (red.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil I*. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in Vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike. Bericht über den Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1980 bis 1983, pp. 430-450. Abhandlungen der Akad. der Wissenschaften in Göttingen. Phil. Hist. Kl. Dritte Folge Nr. 143. Göttingen.
- Köhler, U. 1985: Formen des Handels in ethnologischer Sicht. I: Düwel e.a. (red.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil I*. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in Vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike. Bericht über den Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1980 bis 1983, pp. 13-55. Göttingen. Abhandlungen der Akad. der Wissenschaften in Göttingen. Phil. Hist. Kl. Dritte Folge Nr. 143. Göttingen
- La Cour, V. & H. Stiesdal 1963: *Danske Voldsteder II, Hjørring amt*. København.
- Lamm, K., S. Reisborg, O. Kyhlberg & U. Bertilsson 1982: *Excavations at Helgö VIII. The Ancient Monument*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
- Lepiksaar, J. & D. Heinrich 1977: Untersuchungen an Fischresten aus der frühmittelalterlichen Siedlung Haithabu. I: K. Schietzel (udg.): *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu. Bericht 10*. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster.
- Liebott, N-K. 1979a: Telt, hytte, bod. I: *Strejflys over Danmarks bebyggelsehistorie. Festskrift til Harald Langberg*, pp. 9-22. Nationalmuseet.
- 1979b: *Stakhaven. Arkæologiske undersøgelser i senmiddelalderens Dragør*. Nationalmuseets Skrifter. Arkæologisk-historisk række Bd. XIX. Nationalmuseet.
- Losinski, W. uden år: *Szczecin. Schlossberg. Keramik. Strati-graphie, Typologie, Chronologie*. Szczecin.
- Lund, N. 1983: *Ottar og Wulfstan. To rejsebeskrivelser fra vikingetiden*. Vikingeskibshallen i Roskilde.
- 1996: *Lid, leding og landeværn. Hær og samfund i Danmark i ældre middelalder*. Vikingeskibshallen i Roskilde.

- Lund Hansen, se Hansen
- Lundström, P. 1981: *De kommo vida... Vikingars hamn vid Paviken på Gotland*. Uddevalla.
- Lyngstrøm, H. 1995: Ketting - en vikingetidsgavplads med ryttergrave. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1993, pp. 143-180.
- Madsen H.J. 1991: Vikingetidens keramik som historisk kilde. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingsamfund og kongemagt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, pp. 217-234.
- i tryk: Keramikken fra 8.-9. årh. I: M. Bencard (red.): *Ribe Excavations*.
- Madsen, H.J. & P. Vegger 1992: Karby på Mors. En landsby fra vikingetiden. *Kuml* 1990, pp. 133-150. Jysk Arkæologisk Selskab.
- Madsen, J. Skamby 1984: Et skibsværft fra sen vikingetid/tidlig middelalder ved Fribrødreå på Falster. *Hikuin* vol. 10, pp. 261-278. Århus.
- 1991: Fribrødre: A shipyard site from the late 11th century. I: O. Crumlin-Pedersen (red.): *Aspects of Maritime Scandinavia AD 200 - 1200. Proceedings of the Nordic Seminar on Maritime Aspects of Archaeology, Roskilde, 13th-15th March, 1989*, pp. 183-206. Vikingeskibshallen. Roskilde.
- 1995: Leding. *Skalk* nr. 4, pp. 5-10. Højbjerg.
- Madsen, J. Skamby & O. Crumlin-Pedersen 1989: *To skibsfund fra Falster*. Vikingeskibshallen. Roskilde.
- Madsen, O. 1994: Søndervang ved Bjerre. En østjysk gravplads fra yngre germansk jernalder og vikingetid. *Kuml* 1991-92, pp. 105-149. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Malinowski, B. 1922: *Argonauts of the Western Pacific*. London.
- Mathiassen, T. 1919: Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord. *Aarboeg for Historisk Samfund i Københavns Amt* 1919, pp. 7-25. Historisk Samfund for Københavns Amt.
- Mauss, M. 1925: *Essai sur le don*. Paris.
- Meesenburg, H. & P. Karlsson 1985: Roskilde og Kongskilde. Grus, grundvand og kilder i Nordsjælland. *Bygd* nr. 3, 16. årg.
- Michaelsen, K.K. 1995: Hug en hæl-. *Skalk* nr.1. Højbjerg.
- Moberg, C.A. & U. Olsson 1973: *Ekonomisk historisk början. Försörjning och samhälle*. ALMAserien 52, Stockholm.
- Moltke, E. 1976: *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. Forum.
- Morton, A. 1994: *Excavations at Hamwic, vol. I*.
- Müller, S. 1897: *Vor Oldtid. Danmarks forhistoriske Archæologi*. København.
- Munksgaard, E. 1966: Guldfundet fra Kitnæs strand ved Jægerspris. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, pp. 5-19. København.
- Myhre, B. 1993: *The Beginning of the Viking Age - some current archaeological Problems*. I: A. Faulkes & R. Perkins (red.): *Viking Revaluations*. Viking Society Centenary Symposium 14-15 May 1992, pp. 182-205. Viking Society for Northern Research. University College London.
- Møhl, U. 1978: Bjørneklør og brandgrave. *Kuml* 1977. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Møller, J.T. 1988: Vadestedet. Vad, vase, vejle. *Festskrift til Olaf Olsen på 60-års dagen den 7. juni 1988*, pp. 37-44. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Naumann, H-P. 1987: Warenpreise und Wertverhältnisse im alten Norden. I: K. Düwel e.a. (red.): *Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit. Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil IV*, pp. 374-389. Göttingen
- Nerman, B. 1958: *Grobin - Seeburg. Ausgrabungen und Funde*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Nielsen, H. 1991: Gedehaven at Skælskør - a forgotten site of the late Middle Ages. I: O. Crumlin-Pedersen (red.): *Aspects of Maritime Scandinavia AD 200 - 1200. Proceedings of the Nordic Seminar on Maritime Aspects in Archaeology, Roskilde, 13th-15th March, 1989*, pp. 207-212. Vikingeskibshallen.
- Nielsen, I. & O. Schiørring 1979: Roskildes middelalder på kort. I: F. Birkebæk (red.): *13 bidrag til Roskilde by og egns historie*, pp. 95-110. Roskilde Museums Forlag.
- Nielsen, J.L. 1975: Aspekter af det førromersk våbengravsmiljø i Jylland. *Hikuin* 2, pp. 89-96. Højbjerg.
- Nielsen, K. Højlund 1987: Zur Chronologie der jüngeren germanischen Eisenzeit auf Bornholm. *Untersuchungen zu Schmuckgarnituren. Acta Archaeologica, Vol. 57-1986*, pp. 47-86. København.
- 1991: Centrum og periferi i 6.-8. årh. Territoriale studier af dyrestil og kvindesmykker i yngre germanske jernalder i Syd- og Østskandinavien. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingsamfund og Kongemagt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, pp. 127-154. Højbjerg.
- Nielsen, L.C. 1980: Omgård. A Settlement from the Late Iron Age and the Viking Period in West Jutland. *Acta Archaeologica vol. 50 - 1979*, pp. 173-208. København.
- 1987: Omgård. The Viking Age Water-Mill Complex. A provisional report on the 1986 excavations. *Acta Archaeologica vol. 57 - 1986*.
- 1990: Trelleborg. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1990, pp. 105-178. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Nielsen, S. 1976: En vikingetidslandsby på Mors. *MIV* 6, pp. 52-61.
- 1985: Karby-udgravningen på Mors. - Med nogle bemærkninger om den keramiske udvikling i yngre jernalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1984, pp. 260-281. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- 1992: Roman Denarii in Denmark - an Archaeological Approach. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1987-88, pp. 147-169. København.
- Nielsen, S. & P. Noe 1977: Karby. *MIV* 7, pp. 5-11.
- Nilsson, T. 1992: Stentinget, En indlandsbebyggelse med handel og håndværk fra yngre jernalder og vikingetid. En foreløbig meddelelse. *Kuml* 1990, pp. 119-132. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Näsman, U. 1984: *Glas och handel i senromersk tid och folkvandringstid. En studie kring glas från Eketorp II, Öland*,

- Sverige. Archaeological Studies, Uppsala University, Institute of North-European Archaeology. Aun 5. Uppsala.
- 1986: Vendel Period Glass from Eketorp II, Öland, Sweden. On Glass and Trade from the late 6th to the late 8th Centuries AD. *Acta Archaeologica*, Vol. 55 - 1984, pp. 55-116. København.
- 1990: Om fjärrhandel i Sydskandinaviens yngre järnålder. Handel med glas under germansk järnålder och vikingatid. *Hikuin* 16, pp. 89-118. Højbjerg.
- 1991a: Nogle bemærkninger om det nordiske symposium "Samfundsorganisation og Regional Variation" på Sandbjerg Slot den 11.-15. april 1989. I: C. Fabech & J. Ringtved (eds.) *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11.-15. april 1989, pp. 321-333. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII. Højbjerg.
- 1991b: Det syvende århundrede - et mørkt tidsrum i ny belysning. I: P. Mortensen & B.M. Rasmussen (red.): *Høvdingesamfund og Kongemagt. Fra Stamme til Stat 2*, pp. 165-178 Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Højbjerg.
- 1995: Trelleborgarna i Danmark och trelleborgen i Skåne. *Trelleborgen*, pp. 29-41. Föreningen Trelleborgen i Trelleborg.
- Näsman, U. & E. Roesdahl 1993: Yngre germansk jernalder og vikingetid. I: S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klinger i muld... 25 års arkæologi i Danmark*, pp. 181-186. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Nørgaard Jørgensen, se Jørgensen, A. Nørgaard
- Nørlund, P. 1948: *Trelleborg*. Nordiske Fortidsminder IV:1. København.
- Ohlsson, T. 1976: The Löddeköpinge Investigation I. The Settlement at Vikshögsvägen. *MLUHM, New Series vol. 1*, 1975-76, pp. 59-161. Lund.
- 1980: The Löddeköpinge Investigation II. The Northern Part of the Village Area. *MLUHM, New Series vol. 3*, 1979-80, pp. 68-111. Lund.
- Olsen, O. 1960: Sct. Jørgensbjerg kirke. Arkæologiske undersøgelser i murværk og gulv. *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1960, pp. 1-71. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- 1962: Sct. Ibs kirke i Vindebode. *Fra Københavns Amt*. Historisk Samfund for Københavns Amt.
- Olsen, O. & O. Crumlin-Pedersen 1967: The Skuldelev Ships (II). A Report of the Final Underwater Excavation in 1959 and the Salvaging Operation in 1962. *Acta Archaeologica* vol. 38. København.
- Olsen, O., Skamby Madsen & Rieck (red.) 1995: *Shipshape. Essays for Ole Crumlin-Pedersen. On the occasion of his 60th anniversary February 24th 1995*. The Viking Ship Museum. Roskilde.
- Penney, D.N. 1992: Sejlruiter fra Limfjorden: forbindelser til Nordsøen i Holocænet belyst ved mikrofosilanalyser. *Limfjordsprojektet, rapport nr. 5. Kommunikation ved Limfjorden i fortid og nutid*, pp.31-44. Århus.
- Petersen, P.V. 1991: Nye fund af metalsager fra yngre germansk jernalder. Detektorfund og danefæ fra perioden 1966-88. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingesamfund og Kongemagt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, pp. 49-66. Højbjerg.
- 1994: Excavations at Sites of Treasure Trove Finds at Gudme. I: P.O. Nielsen e.a. (red.): *The Archaeology of Gudme and Lundeborg*. *Arkæologiske Studier* vol. X, pp. 30-40. København.
- Polanyi, K. 1957: The economy as an Instituted Process. *Trade and Market in the Early Empires. Economics in history and theory*. Glencoe
- 1975: Traders and Trade. I: J.A. Sabloff & C.C. Lamberg-Karlovsky (red.): *Ancient Civilization and Trade*, pp. 133-154. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- 1978: Trade, Markets and Money in the European Middle Ages. *Norwegian Archaeological Review* vol. 11, No. 2.
- Porsmose, E. 1981: *Den regulerede landsby*. Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol. 72. Odense Universitetsforlag.
- 1988: Middelalder o. 1000-1536. I: C. Bjørn (red.): *Dansk landbrugs historie 4000 f.Kr. - 1536*, pp. 205-417. Odense.
- 1994: Arkæologi og historie - kontinuitet eller brud i vikingetidforskningen. *Fynske Minder* 1994, pp. 97-106. Odense Bys Museer.
- 1996: Historiske kilder. I: O. Crumlin-Pedersen, E. Porsmose & H. Thrane 1996: *Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder*, pp. 43-52. Odense Universitets Forlag.
- Posselt, G. 1989: Vikingetidsskattene fra Selsø og Tørring i arkivalsk belysning. *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1989, pp. 179-202. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Randsborg, K. 1980: *The Viking Age in Denmark. The Formation of a State*. Duckworth.
- 1981: Handel, plyndring eller landbrugseksponering - tre centrale aspekter af vikingetiden. *Historisk tidsskrift* 81/1, pp. 205-218.
- 1987: Römische gläser und Bronzegefäße im Norden: ein Kommentar. *Acta Archaeologica* vol. 57 - 1986, pp. 211-228. København.
- Ramskou, T. 1950: Viking Age Cremation graves in Denmark. *Acta Archaeologica* vol. XXI, pp.137-182. København.
- 1976: *Lindholm Høje. Gravpladsen*. Nordiske Fortidsminder. Serie B, bind 2. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Rasch, M. 1988: Today's Beach - Yesterday's Harbour? *Acta Lundensia*, Series in 8°. No. 16, pp. 279-286. Lund.
- Rasmussen, P. 1996: Pollenanalyser fra Gundsømagle sø, Nordsjælland. I: Andersen, S. Th. & P. Rasmussen: *Geobotaniske undersøgelser af kulturlandskabets historie. Pollenanalyser fra gravhøje og søer i 1995*, pp. 27-36. Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse. Rapport 1996/8. København.

- Rasmussen, U. Fraes 1994: Middelalderhuse. Nyere undersøgelser ved Køge. *Hikuin* 21, pp. 65-84. Århus
- Ravn, L.G. 1989: Strandgrave ved Bilidt. *Simblegård-Trelleborg. Danske gravfund fra førromersk jernalder til vikingetid*. Arkæologiske Skrifter 3, pp. 218-228. Arkæologisk Institut. København.
- Rieck, F. 1991: Aspects of coastal defence in Denmark. I: O. Crumlin-Pedersen (red.): *Aspects of maritime Scandinavia AD 200-1200*, pp. 83-96. Roskilde.
- 1994: *Jernalderkrigernes skibe. Nye og gamle udgravninger i Nydam Mose*. Vikingskibshallen.
- 1995: Institute of Maritime Archaeology - the beginning of maritime research in Denmark. I: O. Olsen, Skamby Madsen & Rieck (red.): *Shipshape. Essays for Ole Crumlin-Pedersen. On the occasion of his 60th anniversary February 24th 1995*, pp. 19-36. The Viking Ship Museum.
- Rindel, P.O. 1992: Ældre jernalders bebyggelse i Sønderjylland. Bebyggelsesmønstre, ressourceudnyttelse og centerdannelser i ældre jernalder. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder*. Beretning fra et symposium 24.IV. 1990 i København, pp. 133-157. Arkæologiske Skrifter. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.
- Ringstedt, N. 1989: Handel i ett ekonomiskt, arkeologiskt och historiskt perspektiv. I: A. Andrén (red.): *Medeltidens födelse*. Symposier på Krapperrups borg 1, pp. 73-88.
- Ringtved, J. 1988: Jyske gravfund fra yngre romertid og ældre germanertid. Tendenser i samfundsudviklingen. *Kuml* 1986, pp. 95-231. Jysk arkæologisk Selskab.
- 1992: Fiskeri i jernalderen (500 f.Kr. - 1050 e.Kr. - et overset erhvervsaspekt? *Limfjordsprojektet. Rapport nr. 4: Limfjordsfiskeri i fortid og nutid*, pp. 107-124. Højbjerg.
- Roesdahl, E. 1980: *Danmarks vikingetid*. Gyldendal.
- 1986: Vikingernes Aggersborg. I: F. Nørgaard et al.: *Aggersborg gennem 1000 år. Fra vikingeborg til slægtsgård*. Herning.
- 1994: Dendrochronology and Viking Studies in Denmark, with a Note on the Beginning of the Viking Age. I: B. Ambrosiani & H. Clarke (red.): *Developments Around the Baltic and the North Sea in the Viking Age*, pp. 106-116. The Twelfth Viking Congress. Birka Studies 3. Stockholm.
- Samson, R. 1991: Fighting with Silver: Rethinking Trading, Raiding, and Hoarding. I: R. Samson (red.): *Social approaches to viking studies*, pp. 123-133. Cruithne Press.
- Saunders, T. 1995: Trade, Towns and States: A Reconsideration of Early Medieval Economics. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 28, No. 1, pp. 31-53. Scandinavian University Press.
- Schietzel, K. 1981: Stand der siedlungsarchäologischen Forschung in Haithabu - Ergebnisse und Probleme. *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*. Bericht 16. Neumünster.
- Schmid, P. 1984: Siedlungsstrukturen. I: Kossack, G. K.-E. Behre & P. Schmid (red.). 1984: Ländliche Siedlungen. *Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und frühstädtischen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jahrhundert v. Chr. bis zum 11. Jahrhundert n. Chr. Band 1*, pp. 193-244. Acta Humaniora. Deutsche Forschungsgemeinschaft, Bonn.
- Schuldt, E. 1956: *Die slawische Keramik in Mecklenburg*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte, Band 5. Berlin.
- 1981: *Gross Raden. Die Keramik einer slawischen Siedlung des 9./10. Jahrhunderts*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock, Schwerin und Neubrandenburg, 14. Museum für Ur- und Frühgeschichte Schwerin. Berlin.
- Schultz, C.G. 1949: Aggersborg. Vikingelejren ved Limfjorden. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1949, pp. 91-108. København.
- Sehested, F. 1878: *Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm*. Kjøbenhavn.
- Selling, D. 1955: *Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche Keramik in Schweden*. Stockholm.
- Service, E.R. 1975: *Origins of the State and Civilization. The process of Cultural Evolution*. New York.
- Skaarup, J. 1977: En urnegrav fra yngre germansk jernalder i Lundby på Tåsinge. *Fynske Minder* 1977.
- Skamby Madsen, J., se Madsen
- Skovgaard-Petersen, I. 1981: The Written Sources. I: M. Bencard (red.): *Ribe Excavations 1970-76, vol. 1*, pp. 21-62. Esbjerg
- Smith, C. 1976: Exchange Systems and Spatial Distribution of Elites: The Organization of Stratification in Agrarian Societies. I: C. Smith (red.): *Regional analysis vol II: Social Systems*. New York
- Stark, J. 1988: *Haithabu-Schleswig-Danewerk. Aspekte einer Forschungsgeschichte mittelalterlicher Anlagen in Schleswig-Holstein*. BAR International Series 432. Oxford.
- Stalsberg, A. 1991: Women as Actors in North European Viking Age trade. I: R. Samson (red.): *Social approaches to viking studies*, pp. 75-83. Cruithne Press. Glasgow.
- Steuer, H. 1974: *Die Südsiedlung von Haithabu. Studien zur frühmittelalterlichen keramik im Nordseeküstenbereich und in Schleswig-Holstein*. Neumünster.
- 1979: *Die Keramik aus der frühgeschichtlichen Wurt Elisenhof*. Frankfurt am Main.
- 1987: Der Handel der Wikingerzeit zwischen Nord- und Westeuropa aufgrund archäologischer Zeugnisse. I: K. Düwel e.a. (red.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil IV. Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit*, pp. 113-197. Göttingen.
- Stjernquist, B. 1967: Models of Commercial Diffusion in Prehistoric Times. *Scripta Minora Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis*. 1965-1966:2. Lund.
- 1985: Methodische Überlegungen zum Nachweis von Handel aufgrund archäologischer Quellen. I: K. Düwel e.a. (red.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil I. Abhandlungen der Akad. der Wissenschaften in Göttingen*. Phil. Hist. Kl. Dritte Folge Nr. 143. Göttingen.

- 1994: Uppåkra, ett bebyggelsescentrum i Skåne under järnåldern. *Fynske Minder 1994*, pp. 67-84. Odense Bys Museer.
- Strömberg, M. 1978: En kustby i Ystad - före stadens tillkomst. *Ystads fornminnesförenings tidskrift XXIII*, pp. 7-101. Ystad.
- Swanström, E. 1977: Gjutplats för kyrkklocka i Visby. *Hikuin 3*, pp. 223-230. Højbjerg.
- Söderberg, B. 1995: *Gårdstånga. Boplats- och bebyggelseämningar från stenålder till nyare tid*. UV Syd Rapport 1995:7. Riksantikvarieämbetet.
- Sørensen, J. Kousgaard 1968: *Danske sø- og ånavne*. København.
- 1981: Stednavnene og bebyggelserne, ældre?, samtidige?, yngre? *Fortid og Nutid, bind XXIX, hefte 1*, pp. 91-96. Dansk historisk Fællesforening.
- 1985: Gudhem. *Frühmittelalterliche Studien 19*, pp. 131-138.
- 1992: Haupttypen sakraler Ortsnamen Südskandinaviens. Mit einem Anhang zur Kartierung der exemplarisch erörterten Sakralnamen Südskandinaviens auf einer Faltafel. I: K. Hauck (red.): *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette aus der Übergangsepoche von der Spätantike zum Frühmittelalter. Bericht über das Colloquium vom 28.11.-1.12. 1988 in der Werner-Reimers-Stiftung, Bad Homburg*, pp. 228-240. Göttingen.
- Sørensen, M. Aa., J. Jeppesen & H.J. Madsen 1995: Lisbjergkirkens forgænger. *Skalk nr. 3*, pp. 6-10. Højbjerg.
- Sørensen, P.Ø. 1994a: Houses, Farmsteads and the Settlement structure in the Gudme Area. I: P.O. Nielsen e.a. (red.): *The Archaeology of Gudme and Lundeberg. Arkæologiske Studier vol. X*, pp. 41-47. København.
- 1994b: Gudmehallerne. Kongeligt byggeri fra jernalderen. *Nationalmuseets Arbejdsmark 1994*, pp. 25-39. København.
- Sørensen, S.A. 1993: Skattefund fra Lærkefryd ved Jørlunde. *Arkæologi i Frederiksborg amt 1983-1993*, pp. 107-114. Frederiksborg amts Museumsråd.
- 1994: Detektorarkæologi. *Ting og sager fra Færggården 1984-1994*, pp. 68-75. Jægerspris.
- 1997: Hvad hånden former. *Skalk nr. 1*, pp. 5-10. Højbjerg.
- Sørensen, S.A. & J. Ulriksen 1995: *Selsø-Vestby. Vikingernes anløbsplads ved Selsø*. Museet Færggården.
- Tesch, S. 1990: Stad och stadsplan. I: S. Tesch (red.): *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunagrävningen 1988-90*, pp. 23-37. Sigtuna Museer.
- Theuws, F.C.W.J. 1994: Elites and the Transition from Merovingian to Carolingian. I: P.O. Nielsen e.a. (red.): *The Archaeology of Gudme and Lundeberg. Papers presented at a Conference at Svendborg, October 1991*. Arkæologiske Studier, Vol. X, pp. 195-201. Akademisk Forlag. Universitetsforlaget i København.
- Thomsen, P.O. 1989: Lundeberg. -En forløbig redegørelse efter 4 udgravningskampagner. *Årbog for Svendborg og Omegns Museum 1989*, pp. 8-35. Svendborg.
- 1994: Lundeberg - an Early Port of Trade in South-East Funen. I: P.O. Nielsen e.a. (red.): *The Archaeology of Gudme and Lundeberg. Papers presented at a Conference at Svendborg, October 1991*. Arkæologiske Studier, Vol. X, pp. 23-29. Akademisk Forlag. Universitetsforlaget i København.
- (i tryk): *Samfundsorganisation og centerdannelse i perioden 200-600 e.Kr., med baggrund i handels- og håndværkspladsen i Lundeberg på Sydøstfyn*. Nationalmuseet.
- Thomsen, P.O., B. Blæsild, N. Hardt & K.K. Michaelsen 1993: *Lundeberg - en handelsplads fra jernalderen*. Skrifter fra Svendborg og Omegns Museum, vol 32. Svendborg.
- Thrane, H. 1988: Import, Affluence and Cult - Interdependent Aspects? I: B. Hårdh et al. (red.): *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in honour of Berta Stjernquist*. Acta Lundensia. Series in Octo. No. 16, pp. 187-196. Lund.
- 1991: Om Gudmes funktion. En tolkningsskitse. I: C. Fabech & J. Ringtved (red.): *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11.-15. april 1989. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, pp. 259-266. Højbjerg.
- 1992: Das Reichstumszentrum Gudme in der Völkerwanderungszeit Fünens. I: K. Hauck (red.): *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette aus der Übergangsepoche von der Spätantike zum Frühmittelalter. Bericht über das Colloquium vom 28.11.-1.12. 1988 in der Werner-Reimers-Stiftung, Bad Homburg*, pp. 299-380. Göttingen.
- Thurborg, M. 1989: Värde och valuta. Betalningsmedel under järnålder och tidig medeltid. I: A. Andrén (red.): *Medeltidens födelse*. Symposier på Krapperrups borg 1, pp. 89-107. Lund.
- Tornbjerg, S.Å. 1987: Havbogård. *Danmarks længste udgravning. Arkæologi på naturgassens vej 1979-1986*, pp. 164-165. Nationalmuseet og de danske naturgasselskaber. Poul Kristensens Forlag.
- 1991: Varpelev gennem 2000 år - Rapport fra et arkæologisk rekognoscerings- og udgravningsprojekt i Varpelev ejerlaug. *Køge Museum 1990. Årbog for Køge Museum 1990*, pp. 75-94. Køge.
- 1992: Jernalderbebyggelser ved Køge. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder. Beretning fra et symposium 24.IV.1990 i København*, pp. 51-80. Arkæologiske Skrifter 6. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.
- 1995: En centralplads ved Strøby fra yngre jernalder. *Køge Museum 1994. Årbog for Køge Museum*, pp. 103-110. Køge.
- 1996: Vikingerne ved Tryggevælde. *Historisk Årbog fra Roskilde amt 1995*, pp. 69-86. Historisk Samfund for Roskilde Amt.
- Trap Danmark 1965: *Haderslev Amt*. Bind X,1. 5. udgave. København.
- Ulriksen, J. 1988: Vikingehuse i Svogerslev. *ROMU. Roskilde Museums Årsskrift 1987*, pp. 15-26 Roskilde Museums Forlag.
- 1990: Teorier og virkelighed i forbindelse med lokalisering af anløbspladser fra germanertid og vikingetid i Dan-

- mark. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1990, pp. 69-101. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- 1992a: Kystnære lokaliteter i Limfjorden i yngre jernalder og vikingetid. *Limfjordsprojektet, rapport nr. 5*. Kommunikation ved Limfjorden i fortid og nutid, pp. 69-84. Århus.
- 1992b: Lokalisering af anløbspladser. I: U. Lund Hansen & S. Nielsen (red.): *Sjællands jernalder*. Beretning fra et symposium 24.IV. 1990 i København. Arkæologiske Skrifter 6, pp. 91-112. Arkæologisk Institut, Københavns Universitet.
- 1994: Sites and settlements with a maritime context, AD 200-1200. *Antiquity* vol. 68, no. 261, pp. 797-811. Oxford.
- 1995: Aggersborgs forsvarsværker. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1993, pp. 181-203. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Vegger, P.B. 1987: Dalgård. *Danmarks længste udgravning*, pp. 252-255. København.
- Vellev, J. 1977: Støbning af middelalderens kirkeklokker. *Hikuin* 3, pp. 231-256. Højbjerg.
- Vestergaard, E. 1991: Gift-Giving, Hoarding, and Outdoings. I: R. Samson (red.): *Social approaches to Viking Studies*, pp. 97-104. Cruithne Press. Glasgow.
- Voss, O. 1991: Jernproduktion i Danmark i perioden 0-550 e.Kr. I: C. Fabech & J. Ringtved (red.) *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11.-15. april 1989. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, pp. 171-184. Højbjerg.
- Wade, K. 1980: *Excavations in Ipswich, 1974-77*. East Anglian Archaeology.
- 1988: Ipswich. I: R. Hodges & B. Hobley (red.): *The rebirth of towns in the west AD 700- 1050*. CBA Research Report 68, pp. 93-100.
- 1993: The urbanization of East Anglia: the Ipswich Perspective. I: J. Gardner (red.): *Flatlands and Wetlands: Current Themes in East Anglian Archeology*, pp. 144-151. East Anglian Archaeology, 50.
- Walther, M. 1995: *Spor fra Halsnæs oldtid*. Frederiksværgekens Museum.
- Watt, M. 1991: Sorte Muld. Høvdingesæde og kultcentrum fra Bornholms yngre jernalder. I: P. Mortensen & B. Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat 2: Høvdingsamfund og Kongemagt*, pp. 89-108. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2, 1991. Højbjerg.
- Welch, M. 1992: *Anglo-Saxon England*. London.
- Westerdahl, C. 1991: Norrlandsleden: The maritime cultural landscape of the Norrlande sailing route. I: O. Crumlin-Pedersen (red.): *Aspects of Maritime Scandinavia AD 200 - 1200. Proceedings of the Nordic Seminar on Maritime Aspects of Archaeology*, Roskilde, 13th-15th March, 1989, pp. 105-120. Vikingeskibshallen. Roskilde.
- 1992: The maritime cultural landscape. *The International Journal of Nautical Archaeology* 21.1., pp. 5-14. Nautical Archaeological Society, Academic Press.
- Wilson, D.M. 1985: Trade between England and Scandinavia and the Continent. I: K. Düwel, H. Jankuhn, H. Siems & D. Timpe (udg.): *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil III. Der Handel des frühen Mittelalters*, pp. 255-269. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen.
- Yoffee, N. 1993: Too many chiefs? (or, Safe texts for the '90s). I: N. Yoffee & A. Sherratt (red.): *Archaeological theory: who sets the agenda*, pp. 60-77. Cambridge University Press.
- Ørsnes, M. 1966: *Form og stil i Sydsjællands yngre germandske jernalder*. København.
- 1988: *Ejsbøl I. Waffnopferfunde des 4.-5. Jahrh. nach Chr.* Nordiske Fortidsminder, B, 11. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Ørsnes-Christensen, M. 1955: Kyndbygravpladsen. Rige fund fra en fundfattig tid. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, pp. 74-81. København.
- 1956: Kyndby. Ein seeländischer Grabplatz aus dem 7.-8. Jahrhundert nach Christus. *Acta Archaeologica* 1955 - vol. XXVI, pp. 69-112. København.
- Åkerlund, H. 1951: *Fartygsfynden i den forna hamnen i Kalmar*. Kulturhistoriska undersökningar vid Kalmar slott utförda under ledning av Martin Olsson. I. Uppsala.